



Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

Vývoj dětské kresby a její možnosti v diagnostice

The development of child drawing and its potential in diagnostic

Autor práce: Zuzana Thonová

Vedoucí práce: Mgr. Renata Jandová

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českém Krumlově dne 15. 12. 2016

Zuzana Thonová

Anotace

Vývoj dětské kresby a její možnosti v diagnostice

Teoretická část mé diplomové práce se zabývá vývojem dětské kresby a její následnou interpretací. V práci je definována kresba, její vývoj, zákonitosti a zvláštnosti.

Diplomová práce se opírá o poznatky z odborné literatury, které charakterizují dětský vývoj a jeho počátky v kresbě a mladším školním věku. Důraz je rovněž kladen i na testy, kterými se zjišťuje školní zralost, celkový vývoj dítěte či psychický stav. Poukazuje na přínos v povolání učitele na prvním stupni základní školy.

V praktické části jsou obsaženy rozborů dětské kresby běžné a začarované rodiny, postavy pána a oblíbené činnosti či zájmy z pohledu pedagogicko-psychologické diagnostiky. Kresby jsou doplněny o další metody, jako je rozhovor, pozorování dítěte a dotazníky pro rodiče a učitele sloužící pro přiblížení rodinného zázemí a anamnézy dítěte.

Klíčová slova

Dětská kresba, pedagogicko-psychologická diagnostika, mladší školní věk, vývoj dětské kresby, zvláštnosti a zákonitosti kresby, kresebné testy

Abstrakt

The Development of child drawing and it is potential in diagnostics

The theoretical part of my thesis deals with the development of children's drawing and its subsequent interpretations. The drawing is defined in the thesis together with its development, patterns and peculiarities.

The thesis is based on findings from the specialised literature that characterize children's development and its origins in the artwork and school age. Emphasis is also placed on tests to evaluate school readiness, child's overall development and psychological condition. The contribution of the teaching profession at primary school is maximized.

The practical part includes the analysis of children's drawings normal and enchanted family, human character and favorite activities or interests in terms of pedagogical-psychological diagnosis. The drawings are complemented by other methods, such as interview, observation of the child and questionnaires for parents and teachers used to approach family background and medical history of the child.

Keywords

Children drawing, pedagogical-psychological diagnostics, school age, the development of children's drawings, peculiarities and patterns of artwork, drawing tests

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Renatě Jandové za odbornou pomoc, cenné rady a připomínky a doporučení odborné literatury, které byly využity v této práci. Poděkování patří i Mgr. Tereze Vojtíškové za poskytnutí potřebných informací a kreseb v rámci rozboru v praktické části a ostatním, kteří se podíleli na vzniku mé diplomové práce.

Obsah

1 Úvod	1
2 Teoretická část	3
2.1 Co je kresba	3
2.1.1 Kresba a její využití	4
2.1.2 Barvy a jejich význam.....	6
2.1.3 Síla čar a jejich provedení	7
2.1.4 Základní symboly v kresbě	8
2.1.5 Znaký kresby	10
2.2 Vývoj dětské kresby	11
2.2.1 Kresba a její vývoj podle stáří dítěte.....	11
2.2.2 Oblast vývoje motoriky rukou	14
2.2.3 Možnosti použití dětské kresby	16
2.2.4 Školní zralost	17
2.2.5 Kritéria pro školní zralost	19
3 Období mladšího školního věku	25
3.1 Tělesný a pohybový vývoj dítěte	25
3.2 Smyslové vnímání	26
3.3 Zrakové vnímání	26
3.4 Řeč	27
3.5 Kognitivní vývoj.....	28
3.6 Paměť.....	28
3.7 Učení.....	29
3.8 Emoční vývoj a socializace	29
4 Zvláštnosti dětské kresby v mladším školním věku	31

4.1 Kresba lidské postavy	31
4.2 Způsob práce na lidské postavě	33
4.3 Druhy postav	37
4.4 Další zvláštnosti lidské kresby	38
5 Diagnostika pomocí dětské kresby.....	41
5.1 Co v kresbě hodnotíme a analyzujeme	41
5.1.1 Arteterapeutické techniky	42
5.1.2 Automatická kresba	42
5.2 Test kresby lidské postavy	43
5.3 Test kresby stromu	44
5.3.1 Kritéria hodnocení	44
5.4 Kresebný test tří stromů.....	45
5.4.1 Měřítka k hodnocení.....	46
5.5 Kresba rodiny.....	47
5.5.1 Test Kinetic Family Drawing (KFD)	49
5.6 Začarovaná rodina	51
5.6.1 Symbolika zvířat v kresbě	52
5.7 Test hvězd a vln	53
5.8 Orientační test školní zralosti	54
6 Význam dětské kresby pro práci učitele na 1. stupni ZŠ.....	56
7 Praktická část	62
7.1 Využití kresby v dětské diagnostice: stanovení cílů	62
8 Jednotlivé případové studie	64
8.1 Marek 9 let	64
8.1.1 Charakteristika dítěte	64

8.1.2 Kresba pána	65
8.1.3 Kresba rodiny	66
8.1.4 Kresba začarované rodiny.....	67
8.1.5 Oblíbená činnost či záliba	68
8.2 Jan 8,10 let.....	69
8.2.1 Charakteristika dítěte	69
8.2.2 Postava pána.....	70
8.2.3 Kresba rodiny	71
8.2.4 Kresba začarované rodiny.....	72
8.2.5 Oblíbená činnost či záliba	73
8.3 Samantha 10,5 let.....	74
8.3.1 Charakteristika dítěte	74
8.3.2 Kresba pána	75
8.3.3 Kresba rodiny	76
8.3.4 Kresba začarované rodiny.....	77
8.3.5 Oblíbená činnost či záliba	78
8.4 Martin 9,4 let.....	79
8.4.1 Charakteristika dítěte	79
8.4.2 Postava pána.....	80
8.4.3 Kresba rodiny	81
8.4.4 Kresba začarované rodiny.....	82
8.4.5 Oblíbená činnost či záliba	83
8.5 Josef 8,7 let.....	83
8.5.1 Charakteristika dítěte	83
8.5.2 Postava pána.....	84

8.5.3 Kresba rodiny	86
8.5.4 Kresba začarované rodiny	87
8.5.5 Oblíbená činnost či záliba	88
8.6 Adéla 8,5 let.....	89
8.6.1 Charakteristika dítěte	89
8.6.2 Postava pána.....	90
8.6.3 Kresba rodiny	91
8.6.4 Kresba začarované rodiny.....	92
8.6.5 Oblíbená činnost či záliba	93
9 Závěr	94
Referenční seznam:.....	96
Seznam příloh.....	100

1 Úvod

Existuje mnoho způsobů, jak porozumět dítěti a nahlédnout do tajů dětské duše. Vedle rozhovorů, testů a dotazníků má zásadní vliv dětská kresba. Kresba, jejíž počátky sahají daleko do minulosti, nám pomůže poodhalit nekonečně mnoho aspektů a informací o dítěti. S kresbou se dítě začíná seznamovat již v raném vývoji a tvoří přirozenou součást života, jejíž pomocí se může vyslovit. Vyčteme z ní jeho myšlenky, přání, pocity a nálady. Vše o čem nemůže nebo nechce mluvit a má problémy se vyjádřit běžnými komunikačními prostředky.

Kresba nám pomůže poodhalit celkový vývoj dítěte. Učitel z několika obrázků dítěte může posoudit jeho emoční vývoj, zrakové vnímání, řeč i paměť. Kresbu bychom měli doplnit i pozorováním dítěte při práci a poté rozhovorem nad rozbořem kresby. Měli bychom mít na paměti, že dětská kresba s sebou nese určité specifické zákonitosti, a proto výtvořy neposuzujeme pouze z jedné kresby, vždy jich máme v zásobě několik. Kresba může pomoci psychologům, učitelům, ale i rodičům. Odborníci se při rozboru kresby opírají o teoretické znalosti a odborné zkušenosti, aby mohli kresbu správně interpretovat. Proto kresby hodnotíme citlivě a v komplexním diagnostickém procesu.

Učitel má možnost poznat děti, se kterými je v každodenním kontaktu. Poznává jejich osobnost, může určit vývoj jemné motoriky, celkový vývoj dětské osobnosti, vnímání, jejich postoje, vztahy a emoční prožívání. Proto se kresba využívá v různých diagnostických testech, které nám pomohou poodhalit dětské poruchy, jeho celkový vývoj i například školní zralost dítěte při vstupu do základní školy.

Pro toto téma jsem se rozhodla, protože vidím jeho velký potenciál v povolání učitele. Po dokončení studia na pedagogické fakultě bych se tomuto povolání ráda věnovala a věřím, že studium této problematiky pro mne bude velikým přínosem. V rámci volitelných předmětů jsem se zajímala o semináře, které mě zasvětily do základních informací o dětské kresbě a její psychologické a výtvarné interpretace. Již

výše jsem popsala klady diagnostiky kresby v učitelské profesi. Rozbor dětských kreseb může být přínosný i pro rodiče, kteří mohou z kresby vyčíst starosti a přání dítěte.

Ve své diplomové práci se budu zabývat vývojem dětské kresby a jejími možnostmi v diagnostice. V teoretické části se pokusím shrnout veškeré nastudované důležité informace a poznatky o vývoji kresby, jejích zvláštnotech a zákonitostech. Budu se zabývat vývojem dětí a jejich výtvarným projevem na prvním stupni základní školy. Rozebereme si, jaké výhody či nevýhody nám kresba může přinést a jak ji využít v učitelské profesi. Seznámíme se se základními testy pro posouzení celkové vývojové úrovně dítěte, jakým je například orientační test školní zralosti, kresba rodiny, test kresby lidské postavy a jiné.

V praktické části jsem u malého vzorku dětí prvního stupně základní školy analyzovala a hodnotila dětské kresby. Tyto analýzy byly doplněny rozhovory s dětmi a učiteli a dotazníky pro rodiče a učitele, které mi pomohly osvětlit u vybraných dětí jejich rodinnou anamnézu a chování v základní škole. Vybrala jsem si děti ze třetího ročníku, které jsem učila v mateřské škole a mohla jsem pozorovat jejich formaci od tří let jejich věku. Měla jsem možnost poznat a komunikovat s rodiči a díky spolupráci s třídním učitelem na základní škole jsem se dozvěděla, jak pokračuje jejich vývoj i ve starším věku.

Hlavním bodem praktické části je vypracování jednotlivých případových studií, které jsou doplněny rozbohem obrázků dětí. Žáci dostali požadavek nakreslit postavu pána, běžnou a začarovanou rodinu a oblíbenou činnost či vlastní zájem. Zabývala jsem se hypotézami, metodami a postupy, které dotvořily celek mého šetření. Přílohy obsahují obrázky a vyplněné dotazníky, které byly zadány rodičům a třídním učitelům, aby nám pomohly osvětlit určité faktory, působící na děti.

V závěru diplomové práce interpretuji dětské kresby v kontextu se školní úspěšností a rodinným prostředím dítěte.

2 Teoretická část

2.1 Co je kresba

Než se začneme věnovat dětské kresbě, je důležité ji charakterizovat. Kresbu využívali již lidé v pravěku, patří mezi nejstarší druhy umění spolu s opracováváním předmětů, výrobou sošek, kamenictvím a jinými nezbytnými dovednostmi a potřebami pro kvalitnější život lidí. Spadá mezi základní sdělovací prostředky a postupně prochází určitým vývojem a zdokonalováním.

Zpočátku si lidé barvy míchali z přírodních materiálů, které našli v lese a rozmačkali. Dále využívali krev zvířat či ohořelé klacíky.

Nejvíce se znázorňovala zvířata, kde se teorie významu kreseb liší. Někteří vědci tvrdí, že kresby měly význam pro lovce, aby byli úspěšní, jiní přikládají větší důraz na náboženský kult.

Uvádím příklady několika známých jeskyní s dochovanými kresbami.

- Jeskyně Altamira (Španělsko), objevena v 19. století
- Chauvetova jeskyně (jižní Francie), nalezena v roce 1994
- Africké jeskynní kresby (Afrika, pohoří Tassili)
- Cueva de las Manos (Argentina), jedna z prvních jeskyň, která zobrazuje kresby rukou [11]

Pro srozumitelnější představu kresby přikládám několik definic.

Jak jsme se dočetli výše, kresba patří k nejstarším projevům člověka a je stále jedna z nejdůležitějších podob plošné výtvarné práce. Jedná se o formu výtvarného projevu, jež se výrazně liší od malby, především linií, která je hlavním kresebným výrazovým prostředkem. Kresba s sebou nese určité technické znaky, kdy nanášíme hmotu určitým kreslícím nástrojem na jeho podklad. Většinou si vyhraníme jednu nebo

jen několik málo barev, proto je podklad kresby z převážné části nezakryt a spoluvytváří celek kresby.

Rozlišujeme mokrou a suchou techniku kresby, která závisí na nanášení barevné hmoty na podklad, neboli papír, zasucha či zamokra. Při suché kresbě dominují materiály, jako jsou tužky, uhly a rudky, u mokré kresby využíváme třecí a tekuté tuše (Kuchař, 1968, s. 7).

Kresba je výtvarné umění, které se vytváří větším množstvím pomůcek na dvourozměrné médium. Používají se tužky, pastelky, voskové tužky, pastely, voskové pastely, uhly, rudky, křídly, pera, olůvka a tuš [12].

Kresba je výtvarný prostředek, který může mít význam jako samostatné dílo. Může sloužit jako přípravná fáze pro malbu. Od malby se liší lineárními tahy kreslicího nástroje, kterými lze vytvořit nejrůznější přechody a dosáhnout tak i malířského výtvarného díla [13].

Kresba je výtvarný postup, kde se na podklad nanáší jednotlivé předem nesmíchané barvy. U vícebarevné kresby výsledný barevný efekt vzniká až vzájemnou blízkostí čar nebo překrýváním různobarevných vrstev. Jako podkladový materiál můžeme použít papír, textil, pergamen a kámen [14].

Kresba v sobě zahrnuje snění, realitu a hru. Aby dítě kreslení považovalo za hru, nesmí ho do ní nikdo nutit. Většinou se v jeho kresbě nalézají vědomá a nevědomá přání. Realita se projevuje tím, že dítě kreslí to, co ho zajímá nebo trápí a obvykle je obrázek dán blízkému člověku (Davido, 2011, s. 15).

2.1.1 Kresba a její využití

Kresba nám nabízí mnoho možností, jak ji využívat. Jejím prostřednictvím komunikujeme se světem a předáváme ostatním určité myšlenky, sny a pocity.

Zkušený psycholog či terapeut z dětských kreseb dokáže rozpoznat jeho celkový vývoj, úroveň zrakového vnímání, senzomotorického vývoje či citové prožívání dítěte. Z kresby lze také rozpoznat vztahy dítěte k ostatním dětem a osobám a jeho postoje, které neumí jinak projevit. Dále z kresby určíme, jestli má dítě povědomí o vlastním těle a jeho umístění v prostoru. Psychoterapeuti kresbu využívají při zjištění různých onemocnění, například u mutismu, kdy je narušena komunikační schopnost dítěte.

Interpretovat dětskou kresbu není vůbec jednoduché. Jsou k tomu potřeba psychologické zkušenosti a znalost rodinné situace, kulturních vlivů a okolností, za kterých obrázek vznikl. Nediagnostikujeme pouze z jedné kresby, měli bychom jich mít více a dítě při kreslení pozorovat. Není vhodné sedět proti němu, aby ho naše přítomnost neznervózňovala [15].

Používání barev má v kresbě zásadní význam, i když pro nás mají abstraktní charakter. Tvoří náš svět, jsou všude kolem nás. Jak to, že dokážeme rozeznávat barvy? V 19. století fyzikové Thomas Young a Hermann von Helmholtz přišli na to, že lidské oko tvoří barevný obraz ze tří jednotlivých podnětů. Postupem času se zjistilo, že lidské oko pojmá tři druhy barevných receptorů, které jsou různě citlivé. Podle fyzika Jamese Clerka Maxwella (1861) můžeme každý jednotlivý obraz poskládat ze tří barevných jednotlivých výtahků neboli obrazů. Dle intenzity záření na sítnici bude podrážděn jeden ze tří receptorů a oko bude vidět určitou barvu (modrou, červenou, zelenou).

Přestože jsme si vysvětlili, jak pracují oči z fyzikálního hlediska, barvy mají význam také psychologický. Pracují s nimi různí vědci a psychologové a pomocí testů zjišťují, jaký vliv mají barvy na psychiku člověka. Využívají se i pro léčebné účely, kdy barvy pomáhaly uklidňovat, mírnit nemoci, dodávaly energii či stimulovaly tělo a mysl. Vnímání barev je subjektivní, například modrá barva někoho uklidňuje, jiného dráždí. Určitou roli ve vnímání barev má také vliv společnosti a kultury. V naší kultuře symbolizují bílé svatební šaty čistotu a nevinnost, naopak v Číně je bílá barva barvou smutku. Jiné barevné efekty mají univerzální význam, například červená barva je brána

jako nebezpečí, varování nebo upozornění. Typickým příkladem jsou červené dopravní značky, zbarvená zvířata v přírodě atd. [16].

Děti většinou napodobují přírodu, když kreslí modré nebe, zelenou trávu a žluté slunce, nebo je při výběru vede jejich nevědomí. Kresba odpovídá jejich osobnosti, myšlení a zažitých zážitků. Je rovněž důležité přihlížet k věku dítěte.

Při mnoha studiích se potvrdilo, že dítě, které je extrovertní, je impulzivně činorodé, stále vyhledává kontakty a vyjadřuje své city. Je nestabilní, občas se jeví jako necitlivé, ale snadno ho zraní afektivní šoky. Používá hodně barev, hlavně červenou, bílou, oranžovou a žlutou.

Introvertní dítě je spíše samotářské, nebo se obklopuje pouze blízkými přáteli. Je přemýšlivé, hloubavé, není rádo ve středu pozornosti a obtížně se s ním navazují kontakty. Spokojí se s malým počtem barev, s jednou až dvěma. Většinou modrou, zelenou, černou, fialovou nebo šedou.

Vyrovnané dítě, které je dobře sociálně adaptované, využívá většinou čtyři až šest barev.

2.1.2 Barvy a jejich význam

Jelikož každá barva něco znázorňuje, vypsala jsem stručný seznam významu hlavních barev:

- **jasná, živá červená:** aktivita, činorodost, energičnost, vzrušivost, ráznost, průbojnost
- **purpurová červená:** vznětlivost, vášnivost, tvrdohlavost, urputnost, vzdorovitost
- **cihlová červená:** stálost, věrnost, respekt k autoritám, smysl pro pořádek a kázeň
- **žlutá:** optimismus, touha po štěstí a radosti, naivita, touha po změně, nevázanost, odmítání řádu, velkorysost, vyzývavost, někdy ukazuje na silnější závislost na rodičích
- **bílá:** tápavost, odmítání reality života, bázlivost, tužba po krajních situacích a neobvyklých společenských událostech

- **oranžová:** tvořivost, duševní vyzrálost, dobrodružnost, chuť do života, naplněnost, riskantnost
- **modrá:** idealismus, důvěřivost, vnitřní klid, blaženost, harmonie, zádumčivost, dítě kontroluje více svoje chování
- **tmavě modrá:** sklon k depresi a rezignaci, pocity bezvýchodnosti
- **zelená:** věcnost, přirozené vystupování, kolísavý sebecit, vypočítavost, soutěživost
- **tmavě zelená:** ukázněnost, obřadnost, vážnost, sklon k smutku, sklon moralizovat a poučovat druhé, úzkost, bezvýchodnost
- **hnědá barva:** umíněnost, obava z nemoci a vyčerpání, potřeba bezpečí, fyzického pohodlí a smyslového uspokojení, tělesnost, ztráta vlastní integrity
- **okrová:** citová a myšlenková chudost, absence životních cílů a norem chování, odevzdanost osudu
- **fialová barva:** neklid, emoční nezralost, útěk do fantazie, taktizování v sociálním kontaktu, zatajování, tajuplnost
- **růžová:** infantilní sklony, smyslová přemrštěnost, touha po slasti, stydlivost, originalita
- **šedivá:** upjatost, fádnost, zamítání rozmanitosti života, jednosměrné vidění skutečnosti, zatajení vlastního já a vědomí vlastní významnosti
- **černá barva:** úzkost, vzdorovitost, snaha na sebe upoutat pozornost (Walterová, 2005, s. 49-50).

2.1.3 Síla čar a jejich provedení

Dalším důležitým prvkem v dětské kresbě je síla čar a jejich provedení, které nám pomůže odhalit o dítěti určité informace.

Děti, které kreslí lehce naznačené **tenké čáry**, využívají pravítko a často gumují, mají malé sebevědomí a velké zábrany, jsou nejisté, plaché a zdrženlivé. Kresba může být i přeškrtnaná a ušmudlaná, dítě je nejisté a snaží se něco zakrýt.

Děti, které raději tečkují, než kreslí čáry, bývají přecitlivělé.

Naopak **silné čáry**, kdy dojde k protrhnutí papíru, prozrazují prvky dominance, roztěkanosti a agresivity.

Vyrovnané a klidné děti vědí, jak tlačit na tužku a mají sílu čáry pod kontrolou [7, s. 21].

Provedení čar:

Podle kresby a provedení čar se děti řadí do dvou typů.

Citliví a mírní jedinci kreslí nejčastěji křivky. Pokud ale kreslí pouze je, poukazuje to na jeho nezralost. Podnikavé a realistické děti využívají v kresbě úhly a přímky. Pokud si všimneme rovnováhy mezi přímkami a křivkami, dítě ovládá svou impulzivitu a jestliže klade veliký důraz na horizontální čáry, objevují se u něj psychologické konflikty. Důležitý je i jejich směr. Čáry, směřující dolů upozorňují na materialistickou stránku a nahoru na mysticismus.

Pocity dětí při kresbě:

Čáry mohou poukázat na pocity, které cítíme, ale i na pocity, které v nás vyvolají dané situace, slova a osoby. Čáry mají co do činění s city, podle pocitů bude vypadat vzhled čáry. Při veselých a příjemných pocitech bude čára jemná, vlnkovitá a vyrovnaná a při negativních a nepříjemných pocitech výrazná, tvrdá, silná a klikatá (Davido, 2001, s. 32).

2.1.4 Základní symboly v kresbě

Při výtvarném projevu mají zásadní význam i symboly, které dítě zobrazuje. Pro představu se seznámíme s těmi nejdůležitějšími.

- **dům:** Patří mezi nejoblíbenější dětské téma. Může vyjadřovat rodinné teplo, přístřeší a otevření se vnějšímu světu. Poukazuje na stavbu svého já. Při diagnostice se díváme nejen na dům, ale i na jeho okolí. Přívětivé, otevřené a živé děti kreslí dům, který je umístěný uprostřed a má otevřená okna a několik dveří. Okolí domu je harmonické a nenápadné. Malý dům, kde dítě nevyužívá celou plochu papíru, má malá okna nebo chybí a okolí je ozdobeno velkými stromy, kreslí děti, které mají problémy s afektivitou. To znamená, že mezi šestým a osmým rokem je dítě nesmělé a připoutané k matce.

Starší osmi let se cítí osamocení a méněcenní a v pubertě jsou zdrženliví k projevování citů. Jestliže dům zaplňuje celý papír nebo přesahuje, znamená to, že dítě touží po projevech lásky nebo po adaptaci. Domy ve tvaru zámku představují útočiště, nevzhledné domy poukazují na nátlak rodiny, což pociťuje jako omezování svobody. Na znak nezdaru a prohry ukazuje osamělý a nepřístupný dům, ke kterému nevede cesta, nebo je obehnán vysokým plotem.

Děti v dětských domovech mají tendenci vyplnit celou plochu papíru a dům obklopit auty, padáky a letadly. Kreslí, co je právě napadne, protože obtížně soustřeďují pozornost na symbol, který pro ně nic neznamená. Příroda, auta, letadla jsou jim bližší. Obrázek je nesourodý a podivný. Většinou zapomenou nakreslit okna a dveře, znamená to obtížnou komunikaci s okolním světem (Davidov, 2008, s. 39-41).

- **strom:** Je symbol člověka, růstu a plodnosti. Má spojitost s okolím, protože člověk i strom roste a vyvíjí se. Kmen, představuje, stabilní já jedince, větve se vztahují k okolí. Jestliže strom zakoření, znamená to dobré zařazení do rodinného a sociálního života. Kolem osmého až desátého roku kreslí dítě strom jako kouli.

Díváme se i na rozložení stromu na papíře. Podle grafologa Maxe Pulvera představuje vrchní část papíru oblast intelektuální, duchovní a kontakt s okolím. Spodní část poukazuje na nevědomí, pudy a sexuální život. Levá část je introverze, minulost, egoismus a pouto k matce a pravá strana extraverze, pokrok a pouto k otci.

Zabýváme se i strukturou stromu, která má dvě části. Stabilní- kořeny, kmen, větve a dekorativní- listy, plody a okolí. Poškození stromu může poukazovat na nějaké trauma. Čím výše na kmene se nalézají, tím kratší je to doba. Materiálně založené děti kreslí strom široký dole a duchovně založené dítě nahoře (Davidov, 2008, s. 42).

- **zvířata:** Jsou dětem velice blízká, děti je někdy znázorňují raději než lidi. Zvíře představuje dítě a jeho vztah ke světu.

Domácí zvířata kreslí děti, které se dobře přizpůsobují okolí. Malé děti kreslí většinou psa nebo kočku, které někdo hladí, protože jsou mazlivé. Pozorujeme, jestli zvíře nemá na kresbě vyceněné drápy a zuby, protože mohou být známkou agrese. Krvežíznivá zvířata jako jsou krokodýli, vlci nebo tygři vyjadřují obraz otce, ze kterého mají děti strach. Ptáci v letu vyjadřují mysticismus a v hnízdě domov nebo naopak ztracený ráj.

Ryby představují pohodu a štěstí, jestliže je na obrázku rybář a ryba visí na udici, musíme zjistit, kdo je rybář a kdo oběť.

- **slunce:** Závisí na něm vztah k otci. Pokud svítí a zahřívá, hraje v životě dítěte nezastupitelnou roli. Při problémovém vztahu otce a dítěte kreslí vybledlé slunce, nebo schované za horou. Pokud se dítě otce bojí, slunce je vykresleno červenou agresivní barvou nebo černou, která vyjadřuje úzkost.
- **měsíc a noc:** Měsíc představuje symbol noci a skrývá v sobě tajemství. Temná noc plná stínů bývá zdrojem úzkostí. Dítě, které je náhodou přítomno při sexuálním kontaktu rodičů je otřeseno a zmateno a kreslí scény odehrávající se v noci, aby byly kryté.
- **obloha:** Symbol tužeb a představuje dokonalost. Je spojována s posvátnem, protože zde sídlí bohové. U dětí může být spojována se smrtí a vyjadřuje úzkost a otvírá cestu představám o mimozemském dění.
- **lodka:** Jestliže je na vlnách, je pokládána za ženský symbol, může znamenat i samotu a touhu po úniku. Pokud ji nakreslí dítě, měli bychom se zeptat, kdo v ní sedí. Lodě s obrovskými falickými komíny kreslí děti, které zajímají různé sexuální otázky. Válečné lodě poukazují na agresivitu nebo úzkost.
- **přechod pro chodce a zákaz vjezdu:** Pravidelný motiv v kresbě. Může poukazovat na společenský, rodinný nátlak nebo povinnost. Zákaz vjezdu vyjadřuje zakázanou cestu a neuspokojené tendence (Davido, 2008, s. 43-49).

2.1.5 Znamky kresby

Aby kresba představovala kompletní celek, všímáme si i dalších nezbytných znaků, které nám podhalí potřebné informace o testovaném dítěti.

- **prostorové:** členění a zaplnění prostoru, vyváženost kresebné plochy, zdůraznění směrů a stran
- **grafologické:** charakter, tlak a tah čáry
- **kvalitativní:** kvalita čar a způsob provedení kresby
- **tělesné-obsahové:** nepřesné zobrazení kresby, nedostatečné nebo chybné spojení jednotlivých částí postavy

- **tísňové:** znaky, které dáváme do spojitosti se sebepojetím dítěte, sebehodnocením nebo úzkostností [17]

2.2 Vývoj dětské kresby

Prostřednictvím kresby se dítě může vyjádřit. Ukazuje své pocity, myšlenky, přání, co zažívá, ale i to, co ho trápí, ale nedokáže popsat slovy. Proto kresby využívá psychologie, aby zjistila úroveň psychického a intelektuálního vývoje. Prostřednictvím kresby můžeme hledat i příčiny psychických poruch.

Nejvhodnější je dát dítěti velký formát papíru, samo si rozvrhne prostor ke kresbě. Každé dítě preferuje jiné barvy a na začátku vývoje si je spojuje s určeným zvukem. Uždil přirovnává výtvarný projev dětí k mluvené řeči. Mezi kresbou a řečí můžeme vyzorovat určité podobné znaky ve vývoji, zejména na jejím počátku.

„Tak jako jednotlivé zvuky přecházejí neohraničeně jeden do druhého a jsou tu dřív, než se spojí s nějakým věcným významem, tak nějak je to i s prvními kreslířskými začátky.“ (Uždil, 2002, s. 13). Tato obraznost s věkem zaniká, ale u talentovaných dětí zůstává. S postupným vývojem dítěte se zdokonaluje jeho řečový i kresebný projev z hlediska kvality i obsahu.

Děti bychom neměli omezovat a přikazovat jim, kam a co mají nakreslit. Podporujeme v nich vnímavost a fantazii. Každé vývojové stádium kresby může mít u různých dětí odlišnou délku. Ovlivní je i čas, který dítě kreslení věnuje každý den. Jestliže obrázky dítěte neodpovídají jejich vývojovému období, neznamena to hned nějakou poruchu. Sledujeme jeho projevy i v jiných aktivitách a činnostech.

Děti rozhodně nehodnotíme jen podle jednoho obrázku. Potřebujeme srovnání z více kreseb. Posuzujeme také hledisko sociální a kulturní.

2.2.1 Kresba a její vývoj podle stáří dítěte

„Dvouleté dítě nekreslí stejně jako dítě tříleté. Každému věku odpovídá specifický typ kresby. Dětské kresby procházejí stadii, která těsně souvisejí s vývojem intelektu

dítěte.“ Tuto domněnku jako první vyslovil G. H. Luquet a čas jeho názor potvrdil (Davido, 2008, s. 21).

Období skvrn

Do této skupiny patří děti do jednoho roku, kdy vytvářejí skvrny. V tomto věku ale rodiče svým dětem tužku do ruky většinou nedávají. Pokud se rodič rozhodne vyzkoušet kreslířské schopnosti svého dítěte, je nutné, aby na dítě dohlížel a kontroloval je. (Davido, 2001, s. 21).

Stadium čmáranic

Objevuje se po prvním roce života dítěte. Obvykle dítě čmárá všemi směry, bez pozvednutí tužky, a tvoří na papíře různé čáry. Tyto čmáranice se pak v dětské kresbě objevují přibližně do dvou let. Pozorujeme neobratné a velmi osobité pohyby. Už toto stádium nám může leccos podhalit. Silné čáry, zabírající mnoho místa kreslí děti, které jsou spokojené a šťastné. Dítě, jež je nevyrovnané, o tužku přestane mít brzo zájem. V tomto stádiu se ale dítě všemu učí, tak bychom neměli dělat předčasné závěry (Davido, 2001, s. 21-22).

Stádium čarání.

Vyskytuje se okolo druhého roku. Dítě v průběhu kreslení často mění svůj prvotní nápad a kresbu většinou ani nedokončí. Někdy projeví svůj úmysl až na konci kreslení, jedná se o náhodný realismus, kdy dítě svou kresbu nakonec pojmenuje podle okamžitého nápadu. Později, mezi 2. - 3. rokem, hovoříme o tzv. nezdařeném realismu, kdy dítě napodobuje písmo dospělých kreslením uzavřených smyček (Davido, 2001, s. 22-23).

Hlavonožci neboli univerzální postavy

Přibližně ve třech letech dítě snáze ovládá kreslení a jeho kresby nám ukazují nějaký obsah.

Tento věk je typický pro postavy hlavonožce, kdy dítě zobrazí tělo kolečkem (postava a hlava zároveň) a k němu připojí čtyři čárky (ruce a nohy). S přibývajícím věkem dítěte se do obrázků dostává více podrobností- v kroužku nakreslí oči, pusy a pupík, vše ve tvaru puntíku nebo malého kola.

Okolo 5. a 6. roku se v dětských kresbách objevuje snaha o výstižnější zobrazení trupu dalším kruhem. Tělo je vždy nakresleno zřepedu a paže napojeny k trupu v rozdílné délce.

V 6 letech dítě nakreslí tělo kompletně i s končetinami. Projektuje do postavy sebe samo a kreslí si podle toho, v jakém citovém rozpoložení se nachází (Davido, 2001, s. 23-24).

Transparentnost (průhlednost) a sklápění

Jedná se o období mezi 5. - 7. rokem, ale může přetrvávat do 9. roku dítěte. Objekty, které dítě zobrazuje ve svých kresbách, jsou průhledné. Dítě nakreslí vše, co je schované uvnitř, i když by měla být viděna jen vnější část objektu. Jestliže nakreslí dům, můžeme vidět, co je uvnitř, nakreslí-li postavu, vidíme skrz oblečení nohy nebo pupík.

V tomto věku se objevuje i sklápění. Kresby nemají perspektivu, dítě nerozlišuje, co je svislé a co vodorovné. Nakreslené věci bývají disproporční.

Dítě v kresbě většinou zobrazuje předměty a objekty, které jej obklopují a které důvěrně zná.

V kresbě například zachytí hlavu z profilu, ale přidá jí dvě oči, i když vidíme jen jedno. Dítě je ale přesvědčeno, že na hlavě jsou dvě oči (Davido, 2001, s. 25-27).

Vizuální realismus

Mezi 7. - 12. rokem. Dítě v kresbě zachycuje to, co vidí, pozoruje svět objektivněji. U výkresu domu již není znázorněn vnitřek, jen to, co můžeme pozorovat okny.

Okolo 7. roku jsou děti schopny nakreslit profil.

Zobrazování v prostoru

Po 12. roce. Výkres je propracovaný, obsahuje spoustu podrobností (Davido, 2001, s. 27).

Jemnou motoriku u dětí rozvíjíme od narození a již od novorozeneckého období můžeme sledovat jeho pokroky.

2.2.2 Oblast vývoje motoriky rukou

V prvním až třetím měsíci dítě uchopuje předměty, jestliže se dotýkají jeho ruky. Ve třech až čtyřech měsících dítě v rukou drží předměty a hraje si s rukama ve střední linii. Ve čtyřech až šesti měsících dítě posouvá věci ke střední linii a využívá zároveň pravou i levou ruku. Dovede pozvolna pustit předmět a směřuje ho z jedné ruky do druhé. V šesti až osmi měsících si děti strkají věci do úst, sahají po předmětech a hází vše na zem. V osmi až desíti měsících zvládne vést předměty před sebe a zpět. V deseti až dvanácti měsících třese předměty a bere věci ze stolu. Kolem roku a půl umí věc volně pustit, jí samo lžičkou, tluče předměty o sebe. Mezi jedním až třetím rokem dítě umí nakreslit čáru mezi dvěma body, vymodeluje hnětením kuličky a hady, samostatně si umývá a utírá ruce. Ve dvou letech si samo svléká oblečení, hází míč neurčitým směrem a čmárá na papír. Ve dvou a půl letech hází míč s rukama nad hlavou a listuje stránky v knížce. Ve třech letech jí vidličkou, maluje zakulacené tvary, skládá papír a navléká kuličky na drát. Kolem tří a půl let dítě udrží tužku prsty, nakreslí kruh, svléká si oblečení. Ve čtyřech letech dovede uchopit štětec a stříhá nůžkami. Kolem čtvrtého roku a půl kreslí kříž, v pěti letech zvládne stříhat podél linie a navlékat nit do jehly. V pěti a půl letech chytá míč jednou rukou a v šesti letech kreslí se správným držením tužky. Zejména domy, stromy, slunce a obdobné kresby. V šesti a půl letech kreslí postavu asi s osmi detaily a v sedmi letech dokáže napodobit deset písmen, nakreslí kosočtverec a vystřihuje tvary (Looseová, 2001, s. 43).

Ověření dominantní ruky při kreslení

Je důležité ověřit si, která ruka je u dítěte dominantní. Dítě necháme všechny úkoly provést tou rukou, které dává přednost. Poté ho necháme ty samé úkoly předvést i druhou rukou.

Cvičení: kreslení tužkou (čára, obrázek)

- vymazání gumou
- stříhání podél linie
- čištění zubů
- česání vlasů
- otevírání dveří
- zamykání klíčem
- házení kostkou
- zvednutí předmětu se zavřenýma očima
- nabírání písku

Držení tužky a těla:

Začneme se širokou výchozí základnou, malujeme nejprve vleže. Poté změníme pozici, pracujeme i ve stoje, v dřepu, vleže nebo v jiných polohách.

Výchozí polohy vsedě:

Zešíroka, obě chodidla položená celou plochou paralelně na podlaze- ve středně velké vzdálenosti od sebe (přibližně na šířku boků). Stehna zhruba vodorovně, holeně svisle (výška sedadla). Sedíme vzpřímeně, s rovnoměrnou zátěží na celých hýždích, s rovnou páteří. Uvolněná ramena, pozor na křečovitě napětí. Předloktí leží volně na stole. Ruka, kterou kreslíme, leží už od lokte na stole. Loket ani zápěstí nezvedáme, musí mít dost místa. Hlavu držíme rovně. Dobrá je nastavitelná deska u stolu, židle, relaxační míč (Looseová, 2001, s. 31).

2.2.3 Možnosti použití dětské kresby

Kresba může poskytnout orientační odhad úrovně vývoje rozumových schopností, k tomuto účelu slouží hlavně u předškolních a mladších školních dětí, v pozdějším věku tuto diferenciací schopnost ztrácí, protože kresebné dovednosti dozrály a už se příliš nemění.

Abychom mohli z úrovně kresebných dovedností usuzovat na úroveň inteligence, musí být splněny některé základní předpoklady, bez kterých se komplexnější schopnost kreslit nemůže rozvinout. Selhání v kresbě může znamenat poruchy v oblasti zrakového vnímání, senzomotorické koordinace, jemné motoriky. Obtíže a nedostatky můžeme hodnotit pomocí různých testů obkreslování předloh. Jestliže dítě nakreslí obrázek z paměti, podle své představy, zachycuje kresba i úroveň vizuální paměti a představivosti. Jestliže má dítě porušené zrakové vnímání, bývají i jeho představy nepřesné a neucelené a selhání v této oblasti není poruchou zrakové paměti.

V kresbě dítěte se odrážejí i některé jeho osobnostní charakteristiky, zejména emocionální ladění, kvalita sebehodnocení ale i postoje k druhým lidem. K tomuto účelu se hodí tematické kresby, jako je kresba lidské postavy nebo rodiny či školy (Říčan, 1995, s. 279).

Vývoj kresby lidské postavy:

Dětské pojetí lidského těla vychází ze zkušeností, které dítě má se svým tělem, ale i výsledkem pozorování a kontaktu s jinými lidmi. Z vývojového hlediska je to lidská tvář- nejdůležitější oblast při navazování sociálního kontaktu. Děti se zaměřují hlavně na oči a ústa.

Poté následují končetiny. Primárním zobrazením lidské postavy jsou hlavonožci. Trup se objevuje se vzrůstající zkušeností a vývojem poznávacích schopností. Nejprve se trup podobá spíše hlavě, je reprezentován kruhem nebo elipsou. Předškolní dítě kreslí trup tak, že ruce jsou stále spojeny s hlavou a ne trupem. Důležité jsou zde knoflíky a pupek. Tyto znaky mizí v průběhu dozrávání dítěte. U dětí v počátku školní

docházky můžeme vidět dvojdimenzionální prvky, detaily. Závisí to především na rozvoji myšlení a vlastních zkušeností (Říčan, 1995, s. 281).

2.2.4 Školní zralost

Přestup z mateřské školy do základní je pro dítě a celou jeho rodinu velká změna. Žák poznává nové prostředí, seznamuje se s novými lidmi- paní učitelkou a spolužáky, učí se nové věci a výuka má stanovenou dobu, dítě nemůže kdykoliv odejít, jak bylo možné v mateřské škole.

Většina dětí se do školy velice těší. Dítě dostane tašku do školy a celou výbavu pro kreslení, tělocvik a jiné předměty. Některé děti mají trochu pochybnosti, nebo se bojí. Záleží, jak se k této situaci postaví rodiče. Děti si mohou nechat vyprávět od rodičů či starších sourozenců, jak to ve škole probíhá (Kutálková, 2010, s. 137).

Děti se adaptují na nové a těžší podmínky, které závisí na dosavadním celkovém vývoji, zdravotním stavu a školní zralosti. Děti si zvykají různě dlouho, jsou ovlivněné způsobem výchovy v předškolním období. Pokud jsou nezdravě závislé na rodičích, samy nezvládají sebeobslužné činnosti. Rodiče dětem až přehnaně pomáhají v oblékání nebo se zde objevuje velická citová závislost, děti poté mají problém s navazováním kontaktů s vrstevníky.

Školní docházka ovlivní sociální chování i hodnotovou orientaci dětí. Učí se, jak reagovat na ostatní spolužáky, mají s nimi společné zájmy i starosti více než s dospělými. Spolupracují spolu, z postoje učitele postupně rozpoznávají, které dítě je slabší, které dravé a komu bude důvěřovat.

Sociální chování postupuje v závislosti na rozvoji rozumových poznatků. S růstem nových vědomostí a znalostí se dítě učí poznávat chování svých spolužáků a rozeznává odlišnost v příkazech učitelů a rodičů.

Objevuje se zde konfrontace mezi názory rodičů a učitelů jako dvou velkých autorit. Pokud se názory liší, dítě je zmatené a psychicky dezorientované, zároveň se mu oslabuje osvojení a upevnění odpovídajících sociálních norem chování. Nedbalý

přístup k výchově a školní výuce v mladším školním věku se nepříznivě projeví v dalších letech školní docházky.

Na počátku školní docházky jsou shodné názory rodičů a učitelů pro dítě závazné, protože si formuje vlastní morální citění a hodnotovou orientaci. Důležitá je důslednost, dobře organizovaný režim dne, který má zabraňovat stresovým situacím. Měli bychom střídat pracovní povinnosti s pohybem, zájmovými činnostmi a relaxací. Čím dříve si děti osvojí dobré návyky, tím rychleji si usnadní školní práci. V pozdějším věku se špatné návyky hůře odstraňují, zabere to více času a negativně se ovlivní morální citění a sociální chování dítěte.

Důležité je si na dítě vyhradit čas, nemělo by pracovat nárazově, ale soustavně a pravidelně. Jedině tak si vytvoří určitou pravidelnost a nebude pod stálým tlakem a stresem. Úkoly tak pro ně nebudou hrozbou ale podnětným cvičením (Kňourková, 1986, s. 200-201).

Rodiče mají právo si školu vybrat, není nutné je přihlásit v místě bydliště. Důležité faktory jsou úroveň školy, její pověst a nabídka mimoškolních činností. Důležité je, aby dítě bylo dostatečně zralé pro školní docházku. Jestliže dětský lékař, učitelka v mateřské škole nebo jiný odborník upozorní rodiče na nedostatečnou zralost, je dobré využít možnosti odkladu školní docházky.

Dítě si prodlouží rok bez povinností a úkolů a bude mít lepší start do nové etapy svého života. Zároveň bude dospělejší i v pubertě, kdy se bude rozhodovat o svém budoucím povolání.

Rodiče se často ptají, proč si učitelka nebo lékař myslí, že jejich dítě není dostatečně chytré na to, aby šlo do školy. Je důležité vědět, že zralost nervové soustavy vypovídá jen o tempu fyziologických a anatomických změn, vrozená inteligence má s tímto stavem jen velmi málo společného (Kutálková, 2010, s. 137).

Pokud pošleme do školy nezralé děti, máme jen dvě možnosti a obě nejsou dobré. Buď bude dítě obtížně stačit spolužákům a bude muset v maximální míře zvyšovat své úsilí a jeho výsledky budou pouze průměrné, nebo se bude muset vrátit

zpět do mateřské školy, protože na výuku nestačí. Děti poté mají pocit méněcennosti a zažívají pocit neúspěchu.

Aby dítě dobře prospívalo, není podmínkou jen naměřená inteligence, ale i schopnost ji využívat. I děti s běžným nadáním nemusí své schopnosti ve škole uplatnit. Pokud se k tomu přidají i další nepříznivé vlivy jako častá nemocnost, nekvalitní rodinné prostředí, celková labilita, vše se bude sčítat a je velká pravděpodobnost, že nastane školní selhání (Vágnerová, 2004, s. 27).

Pokud se rozhodneme správně a dítě nastoupí do školy s dostatečně zralou nervovou soustavou, půjde mu všechno snáze. Bude se učit lépe a s chutí a bude zažívat pocit úspěchu (Kutálková, 2010, s. 138).

2.2.5 Kritéria pro školní zralost

datum narození

zdravotní stav

zralost CNS

soustředění

pravolevá orientace

lateralita

rozvoj řeči

kresba

Datum narození

Děti nastoupí do první třídy, jestliže v září dovrší šesti let. Děti mladší, kteří požadovaného věku dosáhnou do konce kalendářního roku, a jsou dostatečně tělesně a duševně vyvinutí, nastoupí podle volných kapacit v požadované základní škole. Až jedna pětina dětí mívá odklad, nejčastěji jsou narozené mezi dubnem a srpnem.

Zdravotní stav

Děti, které byly často nemocné a nemohly chodit do mateřské školy, děti chronicky nemocné, které jsou tělesně křehké, i děti nedonošené, které jen pomalu dohánějí vrstevníky, by měly mít odklad. Dále je potřeba zamyslet se nad odkladem školní docházky u dětí s častou alergií, poruchami imunity, záněty horních cest dýchacích. Pro dítě je nástup do školy náročná změna a nová situace by přispívala k častým opakováním se nemocem.

Zralost CNS

Pokud si dítě před nástupem do školy není jisté, kterou ruku používá častěji, jde o pomalejší vyžívání mozkových hemisfér. S inteligencí to nemá nic společného, ta je dítěti dána od přírody. Znamená to, že je dítě biologicky trochu mladší, než odpovídá datu v rodném listu. Největší rozdíly ve zralosti jsou mezi dětmi během posledního předškolního a prvního školního roku, proto se o případných poruchách začíná uvažovat až ve druhé polovině druhé třídy.

Na začátku školní docházky dosáhne většina dětí určité vývojové úrovně, aby zvládly nároky školy. Některé děti však nejsou dostatečně zralé. Školní selhání závisí na různých okolnostech, jako například lehčí opoždění, kde lze očekávat zlepšení.

Jestliže dítě nevydrží pracovat dostatečně dlouho a intenzivně, brzy se unaví a nesoustředí se, není schopno přiměřeně pracovat. Nezralý nervový systém blokuje přijatelné uplatnění rozumových schopností dítěte. Dítě se nenaučí všechno co má a poté je hůře hodnoceno i když by výsledky měly být lepší vzhledem k jeho obecným předpokladům.

Dítě se nezvládne učit na úrovni počátečních požadavků ve výuce. Nedokáže diferencovat zrakové a sluchové podněty hlavně komplexně. Má problém vnímat celek jako soubor částí. Považuje ho jako nerozlišený globální vjem nebo se soustředí na nápadný detail. Tato činnost je typická pro předškoláky. Ti nejsou schopni analyzovat, ale tato činnost je důležitá pro čtení a psaní.

Děti ještě nerozumí veškerému učivu, protože nedosáhly potřebné úrovně poznávacích procesů. U dětí, které mají mentální vývoj ve formě, tak se v den nástupu

do základní školy mění v konkrétní logické operace. Chápe, že tatáž skutečnost může mít více proměnlivých podob. Děti, které ještě stále zůstávají na prelogické úrovni myšlení, se v hodnocení reality vážou na jeden egocentrický pohled na skutečnost v jejím aktuálním stavu, nezvládnou hodnotit skutečnost podle jiných určitých znaků. Mají fenomenistické myšlení.

Na této vývojové úrovni děti uvažují emocionálně, ignorují věci, které se jim nelíbí a preferují atraktivní realitu.

Například děti mají rozdělit na dva stejné díly 16 kuliček, 6 žlutých a 10 modrých. Nezralé děti je rozdělí podle barev a ignorují počet, protože barva je pro ně nápadnější. Stala se určujícím znakem, i když je to irelevantní znak.

Zde se objevuje problém diferenciací významných znaků, vztahů mezi objekty. Děti je nezvládnou řadit podle několika hledisek najednou. Zaměří se jen na nápadnou vlastnost a ta bude zkreslovat jejich hodnocení skutečnosti. Neporozumí tomu, že aktuální pohled na realitu není jen ten jejich jeden jediný a že z jiného úhlu se může jevit jako odlišný a proto je můžou označovat i jiné pojmy.

Například 10 čtverců je víc, když máme jen tři a je jich méně, když jich máme deset.

Nezralé děti preferují jejich vlastní pohled na skutečnost a jiné aspekty pro ně nehrají roli. Stejně si budou počínat i ve výuce a nepřesnosti pro ně nebudou mít žádný význam, proto je pravděpodobné, že budou ve škole neúspěšní.

Dítě je nezralé, jestliže nemá dostatečné verbální předpoklady pro učení, adaptaci na školu, není schopné porozumět sdělení učitele, nedovede odpovídat na otázky a vyjádřit to, co se naučilo.

Výuka je závislá na znakovém systému, to znamená, že umožňuje interpretovat učivo, zobecňovat pravidla a definovat pojmy. Úspěšnost ve škole závisí na zvládnutí jazyka a řeči.

Důležitá je i motivace, bez ní se dítě učit nechce, protože ho učení neláká. Nezralé děti nejsou dostatečně motivovány, hlavní roli pro ně hrají prvotní impulsy jako jídlo a hra. Neustále vyrušují, dělají, co je napadne a jejich výkony jsou horší než bychom předpokládali.

Dalším problémem je nedostatečné rozlišení role učitele, který je autoritou a spolužáků, kteří by měli být na stejné úrovni. Opožděný socializační vývoj se projevuje neschopností vzdát se výjimečného postavení. Dítě je zvyklé na určité chování v rodině a to samé vyžaduje od paní učitelky. Vyžaduje neustálou pozornost, infantilní dítě se učí jen tehdy, když se mu učitel individuálně věnuje a nechápe, proč by je měl učitel posuzovat podle výkonu a neakceptuje je automaticky jako rodiče. Dítě si musí zvyknout na toto jednání a začít se osamostatňovat.

Čím více negativních faktorů se spojí dohromady, tím je adaptace na školu pro dítě obtížnější (Vágnerová, 2004, s. 28-29)

Soustředění

Díky soustředění a schopnosti samostatně pracovat má dítě možnost začít školní docházku bezproblémově. Paní učitelka nemůže být k dispozici stále jednomu žákovi a motivovat ho jako maminka doma.

Pravolevá orientace

Pravolevá orientace úzce souvisí se zráním CNS. Když si dítě plete směry, s a z, podepisuje se zprava doleva, ověřujeme, jestli se u něj neprojevuje překřížená lateralita. Když je jeden rodič levák a druhý pravák, může se stát, že dítě píše jednou rukou, ale používá druhé oko. Zde je potřeba docvičit schopnost pravolevé orientace kvůli čtení.

Lateralita

Před zahájením školní docházky je nutné zjistit, zda je dítě pravák nebo levák. Lateralizace poukazuje na dominanci jedné z mozkových hemisfér, kdy dítě určité činnosti provádí přesněji a lépe vedoucím orgánem než tím druhým. Rodiče i učitelé by si měli všimnout, kterou ruku dítě více používá a zaměřit se také na preferenci párových orgánů oko - ucho. Celkově v populaci převažuje souhlasná lateralita, což znamená přednostní užívání téže ruky a oka a praváctví. Při přetrvávajících pochybnostech mají

rodiče možnost zajít do pedagogicko-psychologické poradny a nechat dítě podrobit testům laterality, které se provádějí mezi pátým a šestým rokem věku dítěte [20].

Rozvoj řeči

Důležité je včas zahájit logopedickou péči. Dítě by mělo umět používat sykavky a měkčení, protože nedostatky by se projevíly ve čtení a psaní. Dalšími prvky jsou slovní zásoba, schopnost formulovat myšlenky, schopnost naslouchat, rozumět a pamatovat si slovní celky.

Kresba

Podle úrovně spontánní kresby můžeme odhadnout schopnost dítěte naučit se psát. Posuzujeme i schopnost přesně napodobit méně obvyklý tvar. Pro základní orientaci využijeme test školní zralosti, kde dítě kreslí postavu, opisuje větu složenou ze tří krátkých slabik a obkresluje tvar složený z puntíků. Z kresby postavy můžeme vyčíst techniku držení tužky, stupeň vývoje kresby, psychické vlastnosti i prvky, které ukazují na lehkou mozkovou disfunkci. Obkreslení textu nás informuje o schopnosti umět správně rozlišit tvar, směr čáry a velikosti prvků. Puntíky nás přesvědčí o přesnosti napodobení počtu a tvaru obrazce (Kutálková, 2010, s. 141-148).

Kresby, které děti nakreslí v prvních školních letech, nazýváme „zlatý věk dětské kresby“. Děti už se vypořádaly s grafomotorickou neobratností a nyní se věnují znázornění konkrétních předmětů a fantazijních představ pohádkových ilustrací. V ilustracích si můžeme všimnout zdokonalení formálních stránek kresby, obsahové i citové bohatosti a hlavně barvové experimentace.

Když porovnáme obrázky chlapců a dívek, všimneme si několika rozdílů. Dívky upřednostňují postavy princezen s velkým množstvím různých detailů, například na oblečení. Výrazy princezen jsou ovlivněny šablonovitostí a „módou kresby“ v určitých třídách. Nejčastějším znakem bývá bohatá barevnost. Naproti tomu kresby chlapců obsahují bitvy, buď z historického období, kde jsou hlavní doménou rytíři nebo současná technika s prvky letadel, kosmických raket nebo tanků. Častým tématem jsou také automobily. Zde si všimáme preciznosti a to i u chlapců, kteří podávají

v písemných pracích horší výkon. Mladší školní věk patří do období dětské kresby, kde je velmi široká námětová oblast.

Postavy se stávají již profilovými, hlavně v pohybu paží a dolních končetin. Kresba je dynamická. Cit dětí se odráží v barvové experimentaci, stává se, že děti vyjádří danou vlastnost určitou barvou. Převažují plošné kresby, jež jsou doprovázeny doplňujícími detaily, které vypovídají o činnosti postav.

Kresby využíváme k diagnostickým a terapeutickým záměrům, sledujeme hlavně grafomotorické dovednosti, řeči, výpovědi a sdělení. Rodiče a učitelé by si měli všimnout sdělení kresby dítěte, aby ho mohli dobře vychovat, poznat jeho vlastnosti a pohnutky jednání. Dětské kresby slouží také k poznání citového vztahu, což je u dítěte mladšího školního věku velice důležité (Kňourková, 1986, s. 198).

3 Období mladšího školního věku

Mladší školní věk začíná okolo 6. až 7. roku, kdy dítě zahajuje povinnou školní docházku v základní škole a končí v 11 až 12 letech, kdy se začínají objevovat první projevy pohlavního dospívání. Psychoanalýza toto období nazývá jako latence, kdy je skončena jedna složka psychosexuálního vývoje a základní pudová složka se objeví až na začátku pubescence. Studie naopak ukázaly, že vývoj je plynulý a trvalý a dítě dosahuje důležitých pokroků. Tento věk bychom mohli pojmenovat jako střízlivý realismus, kdy se dítě soustředí na věcnou skutečnost. Snaží se pochopit, jak to ve světě doopravdy chodí. Projevuje se to v jeho mluveném a psaném projevu, kresbách, ve hře i čtenářských zájmech. Nejprve je žák závislý na autoritách, řídí se podle jejich názorů. Tato etapa se nazývá naivní realismus. Později je dítě kriticky realistické, kdy se pomalu přibližuje dospívání (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 117-118).

3.1 Tělesný a pohybový vývoj dítěte

Všechny pohybové i ostatní schopnosti jsou do větší míry závislé na tělesném růstu. Dítě v tomto období vyrostne o 5-6 centimetrů za rok a jeho hmotnost se zvýší o 2-3 kilogramy. Růst těla je zrychlený a zpomaluje se až kolem osmého roku, prodlužují se končetiny a hlava tvoří šestinu délky těla. Kostra se osifikuje a roste. Dítě má okrouhlý tvar hrudního koše a proto dýchají povrchně a rychle na rozdíl od dospělých, kteří mají oválný tvar hrudního koše. Na konci období je vidět pohlavní diferenciaci. Dětem se hromadí tělesná energie a organismus je odolnější.

Zvyšuje objem srdce, hmotnost mozku a zdokonaluje se jim činnost svalů a kloubů. Pohyby se jim harmonizují, jsou účelnější, přesnější, koordinovanější a rychlejší. Zvyšuje se jim pohybová aktivita a děti mají radost z pohybu.

Toto období nazýváme zlatým věkem motoriky, kdy se snažíme o rozvoj obratnosti a zvýšení počtu pohybových dovedností.

Hrubá motorika se projevuje u sportovních her a pohybových výkonů, kde chlapci ukáží svou obratnost, vytrvalost a sílu. Jemná motorika se zlepšuje při psaní a kreslení.

3.2 Smyslové vnímání

V tomto věku se smyslové vnímání systematicky rozvíjí. Vnímání je psychický proces, na kterém se podílí všechny složky osobnosti dítěte. Jeho soustředěnost, očekávání, postoje, vytrvalost, dřívější zkušenosti, zájem a doposud získané schopnosti. Výraznějších pokroků si můžeme všimnout u zraku a sluchu. Dítě vše podrobně studuje, je vytrvalejší, všímavější a není tolik závislé na svých momentálních potřebách a přáních. Stává se lepším pozorovatelem, dokáže věci vnímat po částech a všímá si i jemných detailů. Vnímání je tedy cílevědomé pozorování. Dítě je schopno si představit předešlé vjemy, rozvíjí se mu představivost. Jeho svět se rozšiřuje v prostoru i čase (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 120-122).

3.3 Zrakové vnímání

Toto vnímání je velice důležité během učení čtení a psaní. Před nástupem do školy mají děti přesnější vidění do dálky než na bezprostřední blízkost. Zaostření čočky na malou vzdálenost a zároveň soustředění je pro děti vyčerpávající, proto se po chvíli o danou činnost přestávají zajímat. Vidění na kratší vzdálenost se ale rozvíjí a žáci lehčeji pozorují detaily. Pro snadnější odlišení obdobných písmen využíváme vizuální diferenciaci, která je vázaná na fungující diferenciaci pravé mozkové hemisféry. Ta se upravuje mezi 6. a 7. rokem života. Žáci, kteří jsou zralí pro vstup do základní školy, snadněji rozpoznávají tvar, počet nebo směr písmen na obrázku. Naopak děti, které nejsou zralé, obdobná písmena zaměňují.

Důležitý je také růst vizuální integrace, kdy žák vnímá souhrnně a nesetrvává na určitém detailu. Tato integrace spojená s pozorností a poznávacími procesy. Žáci ve školním vzdělávání ovládají odlišný postup vnímání, obrázek si prohlížejí systematicky. Dokážou vnímat celek jako komplex drobností, které jsou provázané vazbami. Pracují s vizuální analýzou, kdy berou na vědomí, že celek je složený z určitých částí, nebo naopak s vizuální syntézou, kdy tvz. dokáží dát dohromady celek z částí. Je to důležitá

dovednost pro nauku čtení a psaní. Žáci slovo chápou jako komplex písmen u daném pořadí a umí ho složit.

Kolem šestého roku se vyvine koordinace očních pohybů. Na efektivitu má vliv jejich zralost. Při pohledu na daný předmět se oči posouvají ve skocích neboli svádách. Poté nastane pauza v pohybu, kterou nazýváme doba fixace. Sakáda posouvá objekt, který pozorujeme na bod nejjasnějšího vidění na sítnici, a to lze především v době fixace, kdy se oči nepohybují, a vidění je nejostřejší. Děti, které nejsou dostatečně zralé, nedokážou sjednotit pohyb očí, aby viděly na předmět, který potřebují. Při kreslení, psaní a dalších praktických činnostech žáci koordinují vidění s další aktivitou v pohybu. Nezralé děti nezvládají nasměrovat pohyb paže podle linií daného tvaru, například minou dané místo, přemalují čáru nebo překročí plochu, kterou vykreslují (Vágnerová, 2000, s. 137-139).

Sluchové vnímání se vyvíjí s větší rychlostí oproti zrakové percepci. Žáci rozpoznávají zvuky mluvené řeči mateřského jazyka neboli fonémy. Sluchová diferenciacce je zralá okolo šestého roku.

3.4 Řeč

Řeč ovládá lidskou činnost a rozvíjí ji v oblasti chování a prožívání. Díky ní se dítě může učit, pamatuje si různé pojmy a chápe souvislosti mezi informacemi. Po vstupu dítěte do školy se mu zvyšuje slovní zásoba, vyjadřuje se v delších a složitějších větách a využívá i gramatických pravidel.

Podle Hurlockové dítě rozumí a umí použít na začátku školní docházky 20 000 slov a na začátku šesté třídy 50 000 slov, rozdíl mezi dětmi jsou ale velké.

Příhoda podle své studie uvádí, že sedmileté dítě zná okolo 18 500 slov, jedenáctileté přibližně 26 500 slov a patnáctileté průměrně 30 000 slov.

Rozvoj slovní zásoby závisí na vnějších podmínkách, jak často rodiče s dětmi pracují. Větší zásobu mají studenti středních a vysokých škol. Důležitý je i pokrok v artikulaci. Děti z kulturně a sociálně slabých rodin jsou na tom hůře a nízká slovní zásoba jim stěžuje pochopení látky. Dívky se učí mluvit dříve než chlapci a ve věku 11-

13 let jsou stále úspěšnější v testech verbálních schopností (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 122-123).

3.5 Kognitivní vývoj

Na počátku školního věku se podle Piageta dítě okolo sedmi let podílí na opravdových logických operacích, pravých úsudků, které se shodují se zákony logiky, bez dřívějších závislostí na viděném obrazu. Toto racionální mínění zahrnuje pouze dané věci a jevy, které si můžeme názorně vybavit. Až kolem jedenácti let je dítě schopno dedukovat soudy i formálně, i když si obsah reálně nepředstaví (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 124-125).

Mozek dítěte od šesti do jedenácti let už dosahuje svou hmotností dolní hranici hmotnosti u dospělého. Děti mají vyvrálý nervový systém, mozkové hemisféry jsou výrazně gyrifikovány a neurony jsou schopny synchronní aktivity.

Jestliže dáme školákovi dvě sklenice, které mají totožný tvar, vidí, že je zde stejný počet korálků. Pokud jednu sklenici s korálky přesype do jiné s užším dnem, pozná, že je korálků pořád stejně. Dítě se již nepotřebuje rozmýšlet, pozná, že jsme žádné korálky neodebrali ani nedodali.

Dítě rozumí pojmem identita (žádné přidávání a ubírání) a zvratnost (korálky můžeme nasypat zpět) v praktických situacích a zároveň zapojuje více myšlenkových procesů (posuzování výšky a šířky sklenic). (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 125).

3.6 Paměť

Krátkodobá i dlouhodobá paměť je ve školním věku stabilnější. Žáci začínají využívat různých záměrných paměťových strategií. Ve věku 6-7 let používají opakování, dítě si vše opakuje stále dokola a také lépe reprodukuje naučenou látku. S pamětí je potřeba pracovat a zlepšovat. Je dobré podporovat dítě v učení básniček- kratších i

delších, v zapojování všech smyslů a v hraní pohybových her zapojující paměť. Rozvíjíme u dětí fantazii- dítě si k danému obrázku vymyslí příběh. Rovněž trénujeme reprodukci, dítě přečte příběh a poté ho převypráví vlastními slovy. Využíváme prostorové vnímání a představivost. Dítě píše zrcadlově a vzhůru nohama. Formou hry podněcujeme obě mozkové hemisféry, díky zapojení nedominantní ruky [18].

3.7 Učení

Utváříme si stabilní vzorce chování, to znamená, že se učíme. Ve školním věku se učení opírá hlavně o řeč a je více plánované. Dítě dovede dávat pozor na více aspektů učení, které rostou s těžkostí látky. V tomto věku si žák přivlastňuje obecnější strategie učení, učí se, jak se má učit. V dnešní době jsou děti zahlceny mnoha informacemi a je důležité si najít svůj systém učení (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 124).

3.8 Emoční vývoj a socializace

Dítě se dostává do nového kolektivu, ve kterém se učí a poznává sociální chování. Například pomoc slabším, spolupráce, soutěžení nebo soupeřivost. Dítě se učí chápat názory, přání a potřeby ostatních dětí, tak se diferencuje jeho schopnost sociálního porozumění a seberegulace. Odpoutává se od heteronomní morálky, kde se řídí podle příkazů a zákazů dospělých a přebírá morálku autonomní. Samo začíná určovat, co je správné a co ne, jak se má v daných situacích zachovat bez ohledu na autoritu dospělého. Tak utváří svou hodnotovou orientaci a sociální kontrolu. Čím je dítě starší, tím je učitelova autorita více oslabována. Díky socializačnímu procesu si dítě osvojuje určité role, role žáka, spolužáka a poznává roli učitele. Upevňují se také sexuální role, očekává se jiné chování od dívky a jiné od chlapce. Jsou zde typické izosexuální skupiny, kde se chlapci baví jen sami se sebou a dívky taktéž. Objevuje se zde i uvědomělejší sebepojetí a sebehodnocení. Školáci si dobře uvědomují svůj úspěch a neúspěch ve školních výsledcích nebo kolektivu.

V předškolním věku byla pro dítě nejdůležitější hra, ve školním věku je to práce. Dítě musí plnit i úkoly, které ho nebaví, ale jsou vykonávány pro určitý cíl. Dítě zraje a tyto povinnosti si rychle začíná uvědomovat. Žák vydrží delší dobu u činností, které nevyplývají z jeho okamžitých potřeb a tam proniká do školní práce, zároveň si ale nepřestává hrát. Hra je i ve školním věku významná, její znaky jsou ale rozsáhlejší a diferencovanější. Dítě více inklinuje ke hrám se složitějšími pravidly. Žák se pozvolna učí, že práce a hra mají předem určený čas.

Pro školní povinnosti stanovíme kratší čas a vkládáme do něj přestávky. Při hře by mělo mít dítě volnost, neměli bychom je stále vést k výchovnému nebo vzdělávacímu záměru (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 141).

4 Zvláštnosti dětské kresby v mladším školním věku

4.1 Kresba lidské postavy

V kresbě je velice důležitá velikost postavy. Když dítě nakreslí malou postavu, může být nejisté nebo má malé sebevědomí. Může být úzkostné, trpící pocity nejistoty a méněcennosti. Velká postava značí sklon k sebeprosazování, agresivní reagování, dítě se nedokáže podřídít pravidlům, a má potřebu být středem pozornosti. Při nedostatečném nebo chybném spojení jednotlivých částí postavy má dítě problém s vlastním pojetím vlastního těla. Absence podstatných částí těla, například trupu, hlavy, končetin nebo rysů obličeje poukazují na emoční obtíže a problémy v sebepojetí a ve stresových situacích. Dítě může být i apatické nebo v depresivním ladění.

Vývoj kresby lidské postavy odráží celkový psychický rozvoj dítěte, a proto bychom se měli seznámit s jeho průběhem:

- **Stadium hlavonožce:**

Toto stadium se objevuje se u dětí okolo třetího roku, lidská postava již vychází z dětského pozorování ostatních lidí a ze zkušenosti s vlastním tělem. Pro dítě má zásadní význam lidský obličej, který slouží k navazování sociálního kontaktu, proto se soustředí zejména na vykreslení hlavy a detailů obličeje. Další významnou složkou jsou končetiny, nezbytné pro jakoukoli aktivitu a činnost. Rané pokusy v kresbě postavy tvoří hlavonožci, kteří potvrzují hypotézu, že děti kreslí nejprve to, čemu přiřkládají největší význam.

- **Stadium subjektivně fantazijního zpracování:**

Jedná se o prelogický přístup, objevující se v kresbě čtyřletých až pětiletých dětí. Základem je důraz na detaily, které jsou brány jako významné, ale nerespektují způsob jejich vyobrazení. Těchto znaků si můžeme všimnout u průhledných kreseb, například u postavy pána, kde dítě postavu postupně obléká a přikresluje mu další součást oblečení. U těhotných žen může dokonce zobrazit i obsah jejího těla- plod. Častým

kresleným znakem je pupík, větší počet knoflíků. Tyto detaily dávají smysl existenci trupu a většinou je vyobrazen v menší velikosti než hlava.

- **Stadium realistického zobrazení:**

V tomto stadium již dítě přechází k realismu. Objevuje se na konci předškolního věku, kde dítě kreslí to, co vidí. Kresba poukazuje na kognitivní vývoj, konkrétní fázi logického myšlení, kde ustupuje dětský poznávací egocentrismus. Se změnou kresebného vývoje se rozvíjí percepce, diferencované zrakové vnímání a jemná motorika. Kresba postavy je dvojdimenzionální a obsahuje ty nejdůležitější detaily. V dalším vývoji se kresba již příliš neliší, pouze roste počet detailů a postava vlastní přesnější proporce. Zvyšuje se také kvalita provedení. Postavy jsou zachycené i v profilu a pohybu.

- **Stadium stagnace a preference schematického zobrazení:**

Okolo desátého roku se kresebné schopnosti zpravidla zastaví a již se dále nevyvíjejí. Namísto realistického způsobu zpracování kresby, kdy je konkrétní oblečená postava standardně proporcovaná, preferují děti schematické zobrazení. Kresba je zjednodušená, detaily se redukuje. Žáci v období prepuberty jsou ke svým výtvorům kritičtí, přestávají mít o kreslení zájem a obrazy nejsou spontánní. Využívají klišé, obkreslují modely, které jsou stereotypní a vše zjednodušují. To vše považují za zdařilejší než svůj výtvor. V tomto stádiu upouštíme od orientačního odhadu celkové úrovně rozumových schopností. V kresbě se spíše odráží jiné schopnosti a osobní vlastnosti dítěte (Říčan, Krejčířová, 2006, s. 410-412).

Způsob provedení kresby

Děti, které mají nadměrně pečlivou kresbu s mnoha detaily, mohou trpět úzkostí nebo k úkolu přistupují perfekcionisticky. U postavy se to projevuje strnulou postavou, vzpřímenou hlavou a nohama těsně u sebe. Mnoho detailů se objevuje i u méně nadaných dětí, které tím maskují málo kreativity.

Umístění postavy na papíře

Většina dětí kreslí postavu na střed papíru, kresba hned u kraje ukazuje na nedostatek sebevědomí. Malá postava v rohu může vyjadřovat citovou nevyrovnanost, nejistotu a pochybnosti vlastní existence ve světě. Velká postava, která se nevejde na papír, může symbolizovat nerespektování okolí.

Posuzuje se i strana papíru, podle Altmanna preferují introverti levou stranu a extroverti pravou. Pesimisté využívají horní půlku papíru a skeptici dolní.

Kvalita čar

Při častém gumování, opravování, začerňování a stínování se může jednat o emoční napětí, nejistotu a specifické emoční potíže.

Vedení čáry

Mnoho autorů se shoduje, že při častém napojování a přerušování čar může být dítě nejisté a úzkostné. Dále mohou být čáry ochablé, křehké, jemné v některých částech postavy.

4.2 Způsob práce na lidské postavě

Podle Altmanna, Machoverové, Davidové a Májové můžeme jednotlivé znaky a provedení částí těla považovat za varovné signály.

Hlava

Hlava je centrum osobnosti, sídlo vědomí a fantazijní a intelektuální aktivity. Obličej postavu polidštuje. Hlavě se přisuzuje zvýšená pozornost, opak si můžeme vysvětlit jako problémy s adaptací, neurotické potíže, uzavřenost a depresi. Nevyrovnané děti, které málo komunikují a mají problémy s adaptací, kreslí malou hlavu. Děti, které chtějí být středem pozornosti, kreslí naopak hlavu velkou. Nenápadné a malé rysy v obličejí znamenají úzkost a nejistotu vlastního já.

Obličej

Většinou vyjadřuje náladu a prozrazují nám to ústa. Nejasné rysy prozrazují plachost a nápadné latentní projevy agrese. Chybějící obličej vyjadřuje nedostatečný kontakt s okolím a uhýbavost v interpersonálních vztazích.

Oči

Oči vyjadřují okno do duše. Dívky kreslí většinou velké oči s detaily, jako jsou řasy. Podle Altmana chlapci, kteří dávají důraz na oči jako dívky, mají homosexuální sklony. Malé oči signalizují introverzi a snahu o stažení se z reality k vlastnímu já. Vynechané oči nebo oči zakryté brýlemi mohou vyjadřovat nevnímání reality.

Vlasy

Narcistické děti je kreslí nadýchané a kudrnaté, zpravidla znázorňují sexuální atribut (Walterová, 2005, s. 36).

Uši

Jsou znakem komunikace s druhými lidmi a jsou prostředkem k naslouchání. Podle Davidové děti, které kreslí velké uši, mají zájem o vědění. U neslyšících uši chybějí, protože mají problémy s komunikací.

Ústa

Ústa vyjadřují řeč, potravu a také erotiku. Symbolizují matku, protože je v kojeneckém období krmila. Děti, které mají problémy ve vztazích, se sexualitou nebo jim chybí vlídná komunikace, ústa vynechají. Otevřená ústa s vyceněnými zuby mohou vyjadřovat agresivitu. Zavřená ústa, která se nesmějí, ukazují na napětí a nakreslený jazyk ukazuje na nedořešené sexuální problémy. Kulatá ústa jsou charakteristická u velmi malých dětí, u starších dětí tento znak poukazuje na opožděný duševní vývoj (Walterová, 2005, s. 37).

Nos

Nos se nachází v centru tváře, proto je mu připisována velká důležitost z hlediska diagnostiky. Patří k symbolům, které nám mohou objasnit problémy v dětské sexualitě. Je ekvivalent falického symbolu, a pokud je zdeformovaný, vyskytují se u dítěte sexuální problémy. Například velmi dlouhý nos poukazuje na kastrální úzkost (Walterová, 2005, s. 36).

Tělo, trup

Děti procházejí postupnými fázemi, které souvisí s jejich tělesným a duševním vývojem. Jestliže dítě vynechá tělo v období školního věku, může to znamenat projev odmítnutí vlastního těla. Při nejistotě v identifikaci gender rolí mohou být zdůrazněné ženské a mužské orgány.

Brada

Nalézají se v kresbách u dětí v pozdějším věku. Upozorňuje na mužnost zachycené postavy (Walterová, 2005, s. 37).

Paže

Symbolizují kontakt, sociabilitu, zájem o okolí, snahu o sebeprosazení a spojují člověka s okolím. Deformované nebo krátké paže signalizují strach z kontaktu, komunikační problémy a pocit bezmocnosti. Velké paže mohou znamenat touhu po moci, potřebu ovládat nebo získat dominantní pozici.

Ruce

Jde o náročnou část kresby, protože se může jednat o nedostatečné kreslířské zkušenosti. U neurčitých a špatně zvládnutých rukou můžeme usuzovat na nedostatečnou sebedůvěru v sociálních situacích. Správně zakreslené ruce znázorňují sociabilitu. Objevují se v různých podobách, jako například kolečka, naběračky, hrabičky a špachtličky ale i ruce s pěti prsty. Když ruce chybí nebo jsou velké, může se

jednat o sexuální (masturbace) nebo sociální (delikvence) problémy (Walterová, 2005, s. 38).

Prsty

Špičaté nebo paprscité prsty znamenají agresivitu. Prsty ve tvaru okvětních plátků vyjadřují vlastní nedostačivost nebo infantilitu.

Nohy

Jsou oporou těla, symbolizují rovnováhu a zajišťují pohyb. Jestliže chybějí, znamená to nejistotu, nezakotvenost a nestabilitu v roli v nějaké sociální skupině. Nohy zdeformované nebo ohnuté poukazují na celkovou psychickou nebo fyzickou slabost, křehkost a depresivní stavy. Šikmo nakreslená postava poukazuje na stejné aspekty jako kresba nohou.

Prsa

Zdůrazňuje vztah mezi matkou a dítětem a dítě se už zabývá sexuálními otázkami. Chlapci s homosexuálními sklony většinou zdůrazňují v kresbě hýždě.

Oblečení

Souvisí s vývojem, dítě nejprve kreslí postavu bez oblečení. Od deseti let by měla být postava oblečena, jinak to ukazuje na asociální vývoj osobnosti. Nahotu můžeme vnímat více významy, například jako čistotu, naivitu, nevinnost, ale i jako ponížení. Nápadné vyšrafované nebo vyčerněné oblečení znamená emoční rozladění, úzkost a nejistotu.

Kresba teplých šatů podle Johna Flugela charakterizuje nutnost chránit se před určitým typem chladu (citového). Teplé šaty poukazují i na matčino láskyplné teplo a přirovnávají se k její ochranné děloze. Nemilované a depresivní dítě většinou znázorňuje v kresbě samo sebe ve více vrstvách a množství teplých šatů. Kreslí-li se teple oblečené, dítě se cítí chráněné a teplo poukazuje na jistou formu určité kompenzace.

Význam v kresbě mají i **kapsy a knoflíky**, které postavě přidávají na hodnotě. Ve fázi prvních postav většinou děti kreslí pouze jeden knoflík a naopak přemíra knoflíků či kapes vyznačuje pocit závislosti. Postavy kreslí podle svých nevědomých, vnitřních citů- přidává nebo ubírá na jejich hodnotě.

Oblečená postava charakterizuje, co dítě nejvíc zajímá nebo trápí.

Většinou kreslí hrdinné mužské postavy, které obdivují nebo v nich ukotví pocit respektu a autority (Walterová, 2005, s. 39).

4.3 Druhy postav

Mezi nejčastěji kreslené postavy patří:

Policista

V kresbách vyjadřuje typicky agresivní postavu, kde je jeho tradiční představa naprosto zakořeněná. Žáci z této postavy necítí ochotu bránit a chránit, pakliže nakreslí svého otce jako policistu, nemá k němu příliš pozitivní vztah. Už od raného mládí je tato profese vnímána asociálně.

Většinou je zobrazován jako starší pán, vyobrazený z profilu, který má tvrdé a ostré rysy. Jsou zde vyzdvihovány nesympatické stránky osobnosti postavy.

Kovboj

Vyjadřuje agresivní postavu podobně jako policista, ale je oblíbenější. Charakterizují ji tvrdí muži, kteří si se vším umějí poradit, jsou silní, velcí a dělají dojem na okolí, vyjadřuje revoltu dítěte. Dítě, jež si přeje takovou obranu postavy, která nejde pro ránu daleko, se necítí v bezpečí, má nějakým způsobem narušenou zónu fyzického pohodlí či je šikanováno. Čím více je dítě nejistější a úzkostnější, tím kreslí kovboje ozbrojenějšího.

Námořník

Velice negativní postava, která znázorňuje touhu utéci ze skutečnosti vypravit se na cestu. Zachycují ji zejména nešťastné a nespokojené děti, které mají problémy s adaptací. Někdy souvisí i s delikvencí.

Klaun

Je brán jako pozitivní postava, dítě ho většinou vyobrazuje jako samo sebe. Problémy dítěte prozradí prvky, které zdůrazní, například šilhavé oči, zdeformované nohy či velké uši. Postava klauna znázorňuje i sklon k depresím a ukazuje problém dítěte adaptovat se na školní systém.

Stařec

Kresbou starce obvykle dítě přiznává nelibost vůči dané osobě. Stařec vzhledem k věku už nebude dlouho žít a dítě tak dává najevo, že se ho chce zbavit. Tuto teorii však neposuzujeme pouze z jedné kresby a jsou nutné další testy k potvrzení či vyvrácení dané hypotézy. Objevuje se u agresivních a asociálních dětí (Walterová, 2005, s. 40).

Kresbu posuzujeme individuálně, abychom odhadli dítě, musíme znát všechny aspekty problému.

4.4 Další zvláštnosti lidské kresby

Transparence neboli průhlednost. Takzvaný „rentgenový fenomén.“ Čelní strana je průhledná a dítě kreslí i věci uvnitř.

Mnohopohlednost neboli skládání pohledů. Postava je v pohybu.

Sklápění. Objevuje se u dětí mezi 5. až 7. rokem. Kresba postrádá perspektivu, předměty jsou disproporční a roviny neodpovídají realitě. Děti mají problém rozeznat vertikální a horizontální směr, z tohoto důvodu sklápí vertikálu do horizontální roviny a nedbají na perspektivu (Davido, 2008, s. 25-27).

Vyhýbání

Figura v nepoměru k okolí

Grafoidismus: postava nebo předměty jsou ohnuté ve směru písma.

Přenášení znaků: dítě přenáší určitý prvek do více obrázků.

Automatismus: opakování jednoho námětu, který vede ke zdokonalování.

Grafický automatismus: stálé opakování osvojených a jednoduchých tvarů. Například čárky vyjadřují trávu, vlasy a knoflíky na kabátě.

Nepravý ornament: nezáměrná stylizace do dekorativní podoby. Při bližším prozkoumání zjistíme, že kresba je obsahově chudá a strnulá a dítě se snaží zastřít jisté mezery v představivosti. Dalším ukazatelem může být i nepochopení dítěte vyzorovat složitý tvar či jeho funkci, například krytiny na střeše nebo bání kostela. Tento jev můžeme spatřit i u snahy obkreslení objektu podle knižní ilustrace a nezvládnuté části se změnila v rytmicky pojednanou plochu. (Uždil, 2002, s. 54).

Využití formátu papíru

Výtvarné vyprávění: největší zážitky jsou zobrazeny v jednom obrázku, využívá se při ilustračním kreslení. Při kresbě je důležitý slovní výklad dítěte. Úzce souvisí se **simultaneitou**, kdy má dítě potřebu sjednotit sérii důležitých okamžiků daného děje v jedné obrazové ploše (Uždil, 2002, s. 52).

Princip plošnosti: výtvarný projev je nejprve plošný, schematický.

Zvětšování: disproporce, dítě v kresbě zvětšuje, co je pro něj důležité.

Moment animismu: dítě využívá fantazii a oživuje věci, které nejsou živé.

Moment antropomorfismu: žák přisuzuje věcem vlastnosti, které jsou charakteristické pro lidi.

Intelektuální realismus: dítě vystihne a nakreslí věci, které nemohou být viděny, například tygrovi kreslí velké drápy.

Serpentinová linka: vyplňování pozadí, vyplnění plochy mezi postavami, dítěti se nelíbí, že by postavy létaly.

Pravouhlý jev: dítě napojuje věci kolmo, například komín na střechu, snaha o odlišení dvou směrů.

Funkční detaily: dítě zdůrazňuje detaily, se kterými přijde do styku a které si dobře pamatuje, ale opomine z hlediska dospělého důležitější věci jako knoflíky, klika u dveří.

Přenášení znaků u jedné postavy na druhou: dítě si doposud nevytvořilo grafický znak. Například zvířata mají lidskou hlavu a stojí na dvou nohách.

Střídání pozorovacích hledisek: kresebný námět je zobrazen zepředu i z profilu. Například při kresbě domu, který je znázorněn zepředu a cesta z nadhledu.

Ustálená barevnost: stává se automatismem a odpovídá realitě. Žák maluje trávu zelenou, řeku modrou či slunce žluté. Barevnost kresby má osobitý charakter a pedagog většinou pozná autora kresby. Dítě obvykle volí teplé oblíbené barvy. V kresbě se může objevit i takzvaná barevná nadsázka, která neodpovídá realitě, ale je efektní [8].

Barevné slyšení: při zaznění určitého zvuku se dítěti vybaví vždy jedna a táž barva. S barevným slyšením jsou spojeny i dny v týdnu, křestní jména či jiné názvy a po delší dobu zůstávají nezměněny (Uždil, 2002, s. 56).

Při vstupu do školy se může objevit **první výtvarná krize**. Končí období spontánního realismu a začíná období dětského naivního realismu. Je dobré využívat individuální přístup a netradiční techniky, například rozfoukávání barevných skvrn nebo otisky.

5 Diagnostika pomocí dětské kresby

Kresebné testy jsou velice užívané a oblíbené, protože kresba nám odhaluje různé procesy dítěte, například kognitivní přístup ke ztvárnění tématu, schopnost vizuální percepce, úroveň jemné motoriky a senzomotorické koordinace. Můžeme si všimnout i temperamentu a emočního prožívání dítěte. Dítě v mladším školním věku rádo kreslí, proto je kresebný test vhodný jako metoda při navazování kontaktu. Testované dítě se uvolní, bude jistější, důvěřivější a bude snáze spolupracovat (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015, s. 271).

5.1 Co v kresbě hodnotíme a analyzujeme

- přiměřenost věku
- diagnóza onemocnění
- citový a rozumový stav před terapií
- volbu tématu kresby
- lineární zpracování- viditelné nebo protlačené linie
- gumování- moment, který signalizuje strach
- kompozice daného tématu na formátu, jeho využití nebo strach z velkého formátu, signalizuje depresi
- dynamičnost figurální kompozice
- barevnost obrázku, neurotici používají tmavé barvy
- časový interval k dotvoření kresby
- expresivnost- výrazovost a osobitost jedince
- kvalita a dokončenost kresby
- interpretace kresby- co a proč
- možnost literárního vyjádření kresby, když je problém ve verbální komunikaci
- zralost kresebného projevu

5.1.1 Arteterapeutické techniky

- volné čmárání tužkou
- volná kresba prsty namočené v barvě
- kresba jednou barvou na papír namočený ve vodě
- koláž z výstřižků
- objekt z přírodních materiálů
- tematická kresba- malování vlastní rodiny začarované do zvířat, vlastní portrét, malba snů, fantazií, přání a vzpomínek
- tematické modelování- pohádkové zvíře, do kterého bych se chtěla převtělit
- interakční kresba ve dvojici- komunikace je možná pouze na papíře
- malování společného domu v malé skupině
- modelování společného města ve větší skupině

5.1.2 Automatická kresba

Tato kresba se využívá při určování příčin nemocí a napomáhá při hledání řešení ke zlepšení momentálního stavu. Zaznamenáváme podle ní aktuální fyzický a psychický stav, vnitřní stav člověka a jeho tendence, které ho omezují v dalším rozvoji.

Díky této kresbě si rozvíjíme intuici, trpělivost, otevřenost a víru v sama sebe. Při kresbě využíváme pravou mozkovou hemisféru, kde je centrum tvořivosti a ta je spojena s vyššími duchovními centry. Zapojujeme také intuici, která se napojuje na energetický informační kanál a podle stupně našeho duchovního vývoje ho využíváme při diagnostice a terapii.

Děti vytváří harmonizační a léčivé obrázky, které nám pomáhají k nápravě daného problému. Meditačními obrázky se lépe dostaneme do klidu a harmonie. Tento relaxační stav uvolňuje naše tělo, svalstvo a zklidní mysl. Uvolňujeme nervové napětí, stres. Zlepšuje se soustředění a rozvíjí tvořivost.

5.2 Test kresby lidské postavy

Vytvořila ho F. Goodenoughová v roce 1926. V roce 1963 ho rozšířil D. B. Harrisem a nazýval se Goodenough- Harris Drawing Test. Stejně jako Goodenoughová kladl váhu na přesnost zobrazení reality. Chápal kresbu jako nástroj pro hodnocení kognitivního vývoje. Test se skládá ze dvou částí, kresby mužské a ženské postavy, která je hodnocena pomocí 73 kritérií. Ty jsou zaměřeny na zobrazení jednotlivých částí těla, proporcí a oblečení. Doplňková kresba je autoportrét, který je odlišně hodnocen. Jedná se o projektivní test dětské osobnosti. Bohužel test nesplnil diagnostická očekávání.

V roce 1982 byl test kresby lidské postavy upraven na český národ- Šturma a Vágnerová. V dnešní době je hodnocení a normy zastaralé.

Test: Dítě kreslí postavy bez předlohy, dané požadavky zpracovává samostatně. Kreslí tužkou na papír A4, není potřeba žádných specifických testových materiálů. Žák pracuje bez časového limitu. Měli bychom sledovat průběh kreslení, jeho pracovní a osobní vlastnosti, které se při činnosti mohou projevit. Proto je vhodné, když dítě testujeme individuálně. Jestliže je dítě s výtvořem hotovo, měli bychom si s ním pohovořit o dané kresbě, dítě samo vyjádří, co je na obrázku důležité. Testujeme děti od 3,5 do 11 let.

Kresbu hodnotíme podle 35 položek, ze kterých je 15 zaměřeno na obsah- zobrazení prstů, trupu, paží... a 20 na provedení- proporce jednotlivých částí postavy, symetrie polovin těla nebo spojení jednotlivých částí. Každá položka je ohodnocena jedním bodem. Součtem všech položek dostaneme výsledné hodnocení.

Vyššího ohodnocení dosáhnou celkově vyzrálé děti s vysokou inteligencí, pečlivé, klidné děti s vysokou motivací ke kreslení- většinou dívky. Naopak nižší ohodnocení mají děti se sníženou úrovní rozumových schopností, s postižením senzomotorických dovedností, objevuje se také u nesoustředěných a neklidných dětí.

Tento test se využívá v klinické a poradenské praxi (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015, s. 274-276).

5.3 Test kresby stromu

Nakreslete libovolný neehličnatý strom. Řadíme ho do kresebných projektivních metod. Nejznámější autor Karel Kocha ho pojmenoval Der Baumtest a vyšel v roce 1949.

Tento test sloužící jako doplněk grafologického rozboru nám napoví informace o daném člověku. Kresba stromu má symbolicky ztvárnit testované dítě, jeho představu o sobě a jeho postoji k světu. Můžeme diagnostikovat vývojovou úroveň dítěte, jeho schopnosti a dovednosti. Hodnotíme složky osobnosti a jejich dynamiku- introverze a extroverze.

V roce 1998 se test mohl hodnotit podle českého manuálu Z. Altmana, který test aktualizoval.

Děti ve věku 3-4 let děti kreslí většinou kříž a kruh. V pěti letech se kresba vyvíjí a děti zvládají složitější tvary a strom je většinou součástí krajiny. Děti nejprve kreslí to, co jim připadá důležité, později se kresba stává realističtější.

Testované dítě kreslí tužkou na formát čistého papíru A4. Test není časově omezen, ale většinou trvá 5 až 10 minut. Žáka pozorujeme při kreslení a po dokončení se ptáme na jeho výtvor- co je to za strom, proč má dané znaky, kde roste, co ho potkalo... Vhodný pro děti do 10 let (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015, s. 294-298).

5.3.1 Kritéria hodnocení

- celkového dojmu, využíváme jazykové metafory
- podle prokreslené krajiny zkoumáme fantazii, únik od reality, silnější vlivy nevědomí
- přidané prvky nad rámec zadání znamenají projev hravosti, smyslu pro humor nebo zakrývání nejistoty
- velikost stromu vzhledem k ploše: průměrná velikost je 70%,
- umístění stromu vzhledem k symbolice kvadrantů
- proporce kmene a koruny, standard je 1:1

- prostupnost energie v podobě větví, jestli jsou vyboulené, přiškrcené
- zvýrazněné kořeny najdeme u lidí s nevyrovnaným vztahem k rodičům, adolescentů a u lidí, kteří potřebují zázemí a kteří jsou závislí na pudech a nevědomí
- základna, horizontální linie země, z níž vyrůstá kmen, vypovídá o hranici vědomí a nevědomí
- pata kmene, doba raného dětství, pocit jistoty a bezpečí
široká: nevyzrállost, praktičnost, těžkopádnost
zúžení: banální úzkost
- kmen stromu: odzdola nahoru značí průběh dospívání, tělesného a psychického růstu, konec kmene puberty a přechod k dospívání
- vztah kmene a větví: díry, suky a useknuté větve znamenají určitá traumata
- koruna: vyjadřuje aktuální stav naplnění vlastní individuality
- plody: znamenají požitkářství, radost ze života, potřeba sebeuznání, ocenění, chvály, naivita
- listy: poukazují na mladistvost, lehkost, estetično, snění, potřeba uznání, padající listí ukazují na melancholii
- květy: snaha o estetický dojem, sebeobdiv, povrchnost [19]

5.4 Kresebný test tří stromů

Autor testu je portugalec Corboz. Test vznikl z výsledku pozorování žáků z prvních tříd základní školy.

Jedná se o kresebnou projektivní metodu, kde dítě nakreslí tři stromy a přiřadí k nim konkrétní osoby. Vyjadřuje tak vztahy k jiným lidem, zejména ke členům rodiny.

Dítě má za úkol nakreslit tři libovolné stromy a poté se ho zeptáme, koho z rodiny mu strom připomíná. Zkoumaný žák napíše pod stromy jména.

Na obrázku je dobře vidět, jak se dítě v rodině cítí.

5.4.1 Měřítka k hodnocení

- zobrazení členů rodiny
- polohy stromu
- plošného rozložení stromů
- absence určitého stromu
- dominance stromu
- zvláštních prvků
- detailních doplňků
- vzájemné propletenosti stromů
- podoby nebo odlišnosti stromů
- výskytu jehličnatých stromů
- nápadně malých stromů
- asymetrie v kompozici
- chudé kresby
- absence mateřského nebo otcovského stromu
- polohy identifikačního stromu uprostřed
- nápadného výškového rozdílu mezi identifikačním stromem a rodičovskými stromy
- všech stromů jednoho druhu
- stromů jiných druhů
- identifikačního stromu stejného druhu jako je rodičovský

Kresba a inteligence

Kresba je využívána i u testů inteligence. F. Goodenoughová vypracovala test postavy, kde každému věku odpovídá určitý typ postavy. Test je vhodný pro děti od tří do třinácti let. Spočívá v nakreslení pána. Nezkoumá se zde estetická stránka, přihlíží se k počtu prvků, jež by postava určitého věku měla mít. Podle každého prvku- výskyt hlavy, krku, nosu, úst,... se hodnotí body. Ty se sečtou. Podle F. Goodenoughové by tříleté děti měly mít dva body, čtyřleté šest bodů, pětileté deset bodů, šestileté čtrnáct bodů a sedmileté osmnáct bodů. Další test inteligence zapojuje ženskou postavu. Dítěti

je zadán námět: Paní jde na procházku a prší. Test se často využívá v mateřských školách, je vhodný pro děti do dvanácti let. Při hodnocení se přihlíží různým prvkům kresby: dešti, ochraně před deštěm a dynamice postav. S deštěm je spojený i test Draw-A-Person-In-The-Rain. Dítě nejprve nakreslí postavu a poté tu samou postavu v dešti. Deštěm se okolí stává stresujícím- subjekt, dospělý, dítě upustí od svých mechanismů a zobrazí se tak, jak se cítí (Davido, 2011, s. 67-69).

Dítě a rodina

Spokojené dítě je takové, o které se doma starají a rodiče mu dávají lásku.

5.5 Kresba rodiny

Metoda dětské psychodiagnostiky. Test nám ukazuje, jak dítě pohlíží na svou rodinu. Vyjadřuje tím své názory, postoje a pocity. V testu se projeví zkušenosti z minulosti, které žaka ovlivnily (například, tatínek je velký a silný). Dítě může v kresbě vyjádřit i svá přání. Agresivního tatínka může zobrazit jako malého a neohrožujícího.

Dítě je těsně napojeno na své rodinné prostředí, proto je jednou z nejdůležitějších částí při testování kresba a test rodiny. Test má dvě části. Na první papír dítě nakreslí rodinu, poté ho odevzdá a na druhý papír nakreslí svou rodinu. První rodina je ideální, tam dítě promítne svá přání a druhá kresba představuje rodinu, se kterou má dítě zkušenosti. V ní se objevují vztahy a vazby mezi jejími členy, dítě do kresby promítá své city.

Dítě při práci pozorujeme a nasloucháme mu. Test dítě může i odradit, protože mu pojem rodiny není zcela jasný, neví, jestli má do obrázku přidat i strýčky, tety a babičky. Dítě spíše povzbuzujeme a vyhýbáme se mnoha odpovědím, protože bychom mohli test zkeslit. Jestliže má dítě problém se zobrazením některých osob, stává se, že je nenakreslí vůbec. Dává tak průchod své agresivitě proti určitému člověku. Metoda je vhodná pro děti od 6 do 12 let.

Jakmile dítě obrázků nakreslí, je požádáno, aby postavy popsal a vyjádřilo se k nim. Mělo by povědět, jestli se na kresbě také vyskytuje. Testující poté pokládá

otázky: Kdo je v této rodině nejhodnější? Kdo je nejvíc zlý? Proč? Některé informace vypovídají i o tom, v jakém prostředí je rodina umístěna. Ideální rodina je v přírodě, kde volně dýchá.

Vývoj kresby můžeme rozdělit do tří fází:

- 1.) **Statické, nediferencované ztvárnění rodiny:** tato kresba rodiny obsahuje stojící členy rodiny v řadě vedle sebe. Rozdíl může být ve velikosti, ale i ta nemusí nic znamenat. Děti (často předškolního věku) nemají plně vyvinutou koordinaci dílčích schopností-jemná motorika.
- 2.) **Statické, diferencované ztvárnění rodiny:** osoby na kresbě vykazují různé odlišnosti, například ve velikosti, v rysech obličejů a dalších detailech u postav a oblečení. U žáků mladšího školního věku bývá úmyslně v kresbě vyjádřena i blízkost osob.
- 3.) **Dynamické a diferencované ztvárnění rodiny:** v kresbě se objevuje více odlišností ve zpracování postav, vzájemné dynamice, aktivitě postav. Tyto kresby jsou nejvhodnější pro kvalitativní diagnostiku.
 - a) **Velikost postavy:** vyjadřuje, jaká má pro dítě daná osoba význam. Čím větší postava, tím je pro dítě důležitější. Kresba se nemusí zakládat na skutečnosti, dítě může zobrazit největšího z rodin sourozence, který je novorozenec, protože je středem pozornosti. Naopak malá postava vyjadřuje nevýznamnost, buď reálnou anebo si dítě přeje člena rodiny do takové situace dostat. Dbáme opatrnosti při interpretaci, dítě si může špatně rozložit prostor a postavy musí zmenšit.
 - b) **Způsob zobrazení:** je způsob zobrazení postavy. Mladší děti kreslí většinou členy rodiny stejně. Jestli se identifikují s určitým členem rodiny, nakreslí se totožně. Naopak vyčerněná nebo vyšrafovaná postava může představovat zdroj strachu a nejistoty. Zdroj problémů může představovat i postava nakreslená slabými a přerušovanými čarami. Jestliže je tímto způsobem nakreslená pouze jedna postava, je tento jev diagnosticky významnější. Nejistotu a úzkost zobrazuje mazání, přeškrtavání a překreslování.

Proporce a zpracování postavy: pocity dítěte mohou vyjadřovat její deformace. Otočená postava na jinou stranu než ostatní členové rodiny může zobrazovat negativní

vztah k ostatním členům rodiny, nezájem o dění v rodině, odmítání, únik. Jestliže postavě chybí některá část těla, může to znamenat, že dítě chce člena rodiny nějak omezit anebo je jen nepozorné a hyperaktivní a nemusí to nic závažného znamenat. Postava, která je zdeformovaná, může vyjadřovat emoční napětí nebo ukazuje jen na nešikovnost dítěte.

- c) **Pořadí:** jak dítě kreslí postavy za sebou, může vyjadřovat informace o vztazích v rodině, preferenci a averzi daných osob. Jestliže jsou postavy zobrazeny těsně vedle sebe, může kresba vyjadřovat i psychickou blízkost, častý kontakt nebo potřebu vzájemného vztahu. Větší vzdálenost může signalizovat touhu izolovat se od daného člověka, nebo vyjádření malé frekvence kontaktu, pocit izolace. Dítě může člena rodiny vymezit kruhem, velkou vzdáleností nebo umístěním například mimo dům, kde jsou zobrazeni ostatní.
- d) **Vynechání některého člena rodiny:** dítě může subjektivně popírat existenci daného člena.

V kresbě rodiny můžeme hodnotit i prostorové vztahy. M. Valenta (1998) rozdělil způsoby zpracování do skupin:

- a) Kresba řady postav- žáci neumí zachytit prostorové vztahy
- b) Kresba rodiny ve dvou řadách- řešení prostoru
- c) Členové rodiny v různých pozicích- bez těžších pozic- v profilu a zezadu
- d) Osoby v různých pozicích i v profilu a zezadu
- e) V 7. až 9. roce dochází k posunu ve zpracování prostoru. Profil se objevuje v 9 letech, kdy je snazší vystihnout různorodost postav (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015, s. 300-306).

5.5.1 Test Kinetic Family Drawing (KFD)

Tento americký test byl roku 1970 vypracován R. C. Burnsem a S. H. Kaufmanem. Na začátku testování dítěti zadáme požadavek, aby nakreslilo všechny členy rodiny, jak vykonávají nějakou činnost. V této kresbě se promítnou vztahy s lidmi z jeho okolí. Doslovné zadání zní: „Nakresli každého člena rodiny včetně sebe, jak něco dělá.“

Testující poté opustí místnost a dítě přijde po určité chvíli zkontrolovat. Pokud dítě tápe a neví si rady, testující se ho snaží povzbudit. Zároveň se ale snaží vyhýbat odpovědím, aby test neovlivnil.

K testu je potřeba psací papír formátu A4 a obyčejná tužka.

Po dokončení učitel vybídne žáka, aby obraz popsal a odpověděl na několik doplňujících otázek. Například: „Kdo je v této rodině nejhodnější? Kdo je nejvíce zlý? Z jakého důvodu? Kde se obraz odehrává?“

Pokud dítě zvolí venkov, přírodu a přitom bydlí ve městě, na rodinu pohlíží jako na ideální. Ve volném prostranství může rodina volně dýchat.

V kresbě se zaměřujeme na tyto hlediska:

- 1.) **Počet členů v kresbě.** Jsou zde všichni, nebo někdo chybí. Absence některého člena rodiny značí napětí a odmítání. Ve většině případů chybí spíše otec, kde kresba může naznačit jeho převládající nepřítomnost nebo lhostejný, negativní vztah ze strany dítěte či otce.
- 2.) **Kresba bez členů rodiny** zachycující pouze televizor nebo zvíře, jako například rybičky, kočka, pes. Obraz vypovídá o problému disfunkční rodiny, kde dítě strádá a nemá podněcující prostředí. V takových rodinách bývají narušené vztahy, i když z formálního hlediska se může jednat o úplnou rodinu.
- 3.) **Znázornění postav, kteří nejsou členové rodiny**, například opravář, listonoška. Testovaný citově strádá, je deprimovaný a většinou žije mimo domov a bez rodinného zázemí. Nerozlišuje rozdíl mezi rodinnými a neutrálními osobami. Protikladem je idealizovaná kresba rodiny, kde si dítě její neexistující podobu kompenzuje svou fantazií.
- 4.) **Aktivita rodiny na kresbě.** Nejmladší děti mívají problémy nakreslit složitější obrázek a zachytit členy rodiny v nějaké aktivitě a proto je většinou namalují pouze stojící vedle sebe bez vyznačeného prostředí. Triviální zobrazení u starších dětí poukazuje na nižší vývojovou úroveň, citovou chudost, rezignaci, neochotu spolupracovat, lhostejnost nebo vyčerpání.
- 5.) **Výrazné role matky nebo otce.** Matka je zachycena jako hospodyňka, která se stará o teplo rodinného krbu a pečuje o děti. Otec je vyobrazen jako velký a svalnatý muž,

vyjadřující autoritu či agresivitu. Další možností je pasivní otec sedící před televizorem, hrající si s domácím zvířetem, nebo je nakreslen mimo domov.

- 6.) **Konflikt v rodině.** Dítě zobrazí v kresbě silné zážitky, které mu utkví v paměti. Hádky rodičů, kdy děti přihlížejí. Testovaný do obrázku projektuje své obavy a starosti. Kresba zobrazuje běžný chod domácnosti, ale i jednorázový zážitek. Například šok způsobený negativním prožitkem. Všímáme si i vzdálenosti mezi členy rodiny.
- 7.) **Ideální rodina, která neodpovídá realitě.** Objevuje se idealizace a touha po spokojené a vyrovnané rodině. Hodnotíme kresbu na základě více materiálů a pokladů ze zpráv učitelů, rozhovorů z rodiny i jiných informací poskytnutých z okolí dítěte.

5.6 Začarovaná rodina

- metoda Matějčka a Strohnbachové
- grafická projektivní technika
- užívá se při diagnostice rodinných vztahů

Požádáme dítě, aby nakreslilo rodinu jako zvířátka. Například když dítě nakreslí otce jako krokodýla s obrovskými zuby a děti s maminkou jako malé vyplašené myšky, tak v rodině není něco v pořádku.

Při kresbě žáka pozorujeme. Člen rodiny, kterého nakreslí jako prvního, je obvykle velmi oblíbený a mívá u něj autoritu. Neoblíbené postavy se v kresbě objeví na posledním místě, jsou odbyté nebo zcela chybí.

V kresbě se odráží prožitky a postoje, které zaujímá dítě vůči vlastní rodině. Testované dítě kreslí tužkou na papír A4. Metoda je vhodná pro děti od 6 let. Žáka při testu pozorujeme a poté mu klademe otázky týkající se kresby. Proč jsou členové rodiny zobrazeni právě tímto způsobem?

V kresbě si všímáme:

- projevů chování a viditelných znaků (například sestra je nepořádná, je nakreslená jako prase)

- Vnější, viditelné znaky (táta je velký, proto je zobrazen jako medvěd)
- Vztah daného člověka k dítěti (Dědeček mě pořád hlídá, je zobrazen jako pes) (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015, s. 307-312).

5.6.1 Symbolika zvířat v kresbě

Zvířata v kresbě s sebou nesou obvykle určitou symboliku, níže si popíšeme nejčastěji zobrazovaná zvířata:

Medvěd- symbolizuje neohrabanost, lenivost, statečnost a dobromyslnost

Pes- loajalitu, jistotu, věrnost, družnost

Kočka- něhu, vlídnost, vtíravost, hravost

Myš- bystrost, inteligenci, duchaplnost, přičinlivost

Slon- neústupnost, bezohlednost, spolehlivost, nezadržitelnost

Pták- pohotovost, prudkost, bystrozrakost, nedostižitelnost

Lev- moc, síla, agresivita, panovačnost

Kůň- nebojácnost, intenzita, šlechtnost, snaživost

Ryba- diskrétnost, svoboda, tajemnost, velkorysost

Housenka- bezvýznamnost, nicotnost

Slepice- chamtivost, snášenlivost, nejistota

Motýl- nestálost, živost, krása, kolísání

Žirafa- rozložitost, kontrola, samostatnost

Opice- hbitost, troufalost, marnivost, posměvačnost

Páv- povýšenost, samolibost, chlouba

Jelen- bojovnost, síla, hrdost, majestátnost, soupeřivost

Had- zákeřnost, slizkost, úskočnost, jedovatost

Zajíc- živost, příjemnost, stydlivost, bojácnost

Labuť- jemnost, krása, tajemnost, snivost

Liška- prohnanost, koketnost, vychytralost

Želva- lhostejnost, strnulost, pomalost, prostomyslnost

Žába- obezřetnost, rozvážnost
Holubice- čistota, nadějnost, mírumilovnost
Krokodýl- obratnost, dravost, krutost
Ovce- vlídnost, pokora, hřejivost, poslušnost
Mravenec a včela- snaživost, píle, pracovitost
Veverka- spořivost, rozvinnost, dobrodružnost, odvážnost
Prase- lenivost, nečestnost, špinavost, neomalenost, nevybíravost
Vlk- slídivost, barbarství, krvelačnost, samotářství
Pavouk- posedlost, rozmrzelost, vyčkávavost, trpělivost
Netopýr- nehezkost, uzavřenost, tajuplnost
Kuře- nevyzrállost, bezmocnost
Ježek- lidskost, pichlavost
Kačena- nenasytlost, družnost, upovídání
Sova- moudrost, inteligence

V zadané kresbě dítěte se může objevit pouze jeden živočišný druh, například kočky, medvědi, zajáci či koně. Tato skutečnost může symbolizovat rodinnou soudržnost, nebo naopak poukazuje na symptom stereotypie myšlení a malé fantazie.

Zaměřujeme pozornost také na zvířata stejného druhu, které se objeví ve dvojicích nebo ve skupině a jestli je dítě její součástí. Pokud se dítě nakreslí jako štěně a otce vyobrazí jako psa, poukazuje kresba na identifikaci. Kladně hodnotíme i komplementární zvířecí zobrazení kočka (matka) a pes (otec) u manželských párů (Walterová, 2005, s. 56-57).

5.7 Test hvězd a vln

Autorka je U. Avé- Lallemantová. Poprvé byl tento test vydán v roce 1979. Spadá do kategorie testů grafického vyjádření a projekce. V dětském věku se využívá i pro vývojovou a výkonovou diagnostiku. Test vychází z grafologie, které se autorka věnuje.

Testované dítě musí rozumět pojmům hvězdy a vlny a mělo by je umět ztvárnit na konkrétním prostoru. Dítě kreslí podle své fantazie bez předlohy. V kresbě se odráží úroveň kognitivních schopností, tvořivost a osobní rysy. Všímáme si tvaru, pohybu a prostoru. Tvar se hodnotí pomocí hvězd, pohyb podle vlnitých linií a prostorové rozmístění v kontextu celé kresby. Důležitým bodem hodnocení je charakteristika čar a jejich narušení. Test obsahuje jednoduchý formulář s černým rámečkem, kam dítě kreslí svůj obrázek. Test byl standardizován A. Kucharskou aj. Šturmou v 90. letech.

Metoda je vhodná pro všechny věkové kategorie od 3 let. Instrukce u dětí mladších 10 let zní: Nakreslete hvězdy nad vlnami. U starších dětí zní zadání: Nakreslete hvězdnou oblohu nad vlnami oceánu. Test není časově omezen.

Při zkoumání grafomotorických schopností, zrakové percepce a senzomotorické koordinace si všímáme proporcí, symetričnosti, zpracování prostoru.

Test může sloužit i k diagnostickým účelům, kde se zabýváme emočním stavem dítěte, organickým postižením CNS (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015, s. 278-280).

5.8 Orientační test školní zralosti

Kernův test využíváme pro screeningové posouzení školní zralosti. Skládá se ze tří částí. Dítě nakreslí mužskou postavu, napodobí psací písmo a obkreslí obrazce, které jsou utvořené z teček.

Kresbu lidské postavy může dítě nakreslit libovolně podle své představivosti. Zbylé dvě části jsou většinou pro dítě neznámé a tak do úkolů musí vložit více snahy a soustředění.

Dítě může test plnit individuální formou nebo ve skupině. Při práci ve větším počtu si můžeme ověřit, zda se děti dobře adaptují na dané prostředí a podmínky. Test hodnotíme pomocí pětibodového systému, který je blízký hodnocení m známek ve škole.

Vývojovou úroveň dítěte posuzujeme podle stupně vyhotovení kresby lidské postavy. Při hodnocení 4 nebo 5 nesplnilo úlohu na dostačující úrovni. Napodobováním písma a obrazců zjišťujeme, zda dítě zvládá percepčně analyzovat předlohu a zároveň ji

grafomotoricky přetvořit. Jestliže nedokáže zachovat hlavní obrys předlohy, nemá zralé posuzovací funkce, a proto nedosahuje zralosti pro vstup do základní školy.

Test je vhodný pro posouzení školní zralosti, můžeme ho zadávat hromadně a prověří se základní dovednosti a znalosti pro zvládnutí hlavního učiva na prvním stupni, zejména v první třídě. (Vágnerová, Klégrová, 2008, s. 308-309).

6 Význam dětské kresby pro práci učitele na 1. stupni ZŠ

Učitel využívá k poznání žáka různé diagnostické metody. Nejrozšířenější je **analýza žákovských výkonů a výtvorů**, kdy učitel sleduje žákův postup při řešení problémových situací, učebních úloh, při odpovídání na otázky. Žákův postup může vyučujícímu přiblížit jeho uvažování, nasměruje ho na činnosti, které jsou pro žáka důležité, poukáže, jakým způsobem řeší žák úlohy či jak rozumí vztahům mezi pojmy.

Další hojně využívanou metodou v učitelské praxi je **rozhovor** s jednotlivcem nebo skupinou. Rozhovor může mít různou formu, například volné povídání se žáky, polostandardizovaný rozhovor nebo standardizované dotazování. Při testování je důležité navodit vhodné podmínky, kdy si se žákem povídáme v klidném prostředí, máme dostatek soukromí i času. Rozhovor nám může objasnit žákův pohled na věc daného problému nebo situace, dovolí nám jít do hloubky a reagovat na nečekané odpovědi či otázky. Tato metoda může mít hlavní nebo doplňkovou funkci. Neměli bychom však dělat závěry pouze z rozhovoru se žákem, protože se může vyskytnout nebezpečí efektu sociální žádoucnosti, kdy žák pozmění odpovědi tak, aby byl tazatel spokojen a řekl to, co se od něj očekává. Někteří žáci mají problém i s verbalizací a nedokáží přesně vyjádřit své myšlenky o dané subjektivní představě. Učitel by měl mít zkušenosti s vedením rozhovorů se žáky a rodiči a vyvozovat své vlastní závěry citlivě.

Významné jsou i **projektivní techniky**, které obsahují neurčité zadání a žák má možnost reagovat spontánně a vložit do zadání svůj osobní vklad. Odpovědi nám poodhalí žákovy představy o daném jevu, o jeho názorech, postojích a přesvědčení. Využívají se verbální asociace, kdy žák reaguje prvním slovem, které ho napadne, na podnětové slovo.

Důležitou úlohu v testování na základní škole mají **didaktické testy**. Jedná se o široké úlohy, které mohou být nestrukturované nebo strukturované, kdy žák dostane osnovu a podle ní odpověď strukturuje. Dalšími v řadě jsou produkční úlohy, které bývají v rozsahu několika vět nebo jsou doplněny jednoduchým náčrtem.

Existuje i pracnější diagnostická metoda, která se nazývá **interakční analýza**. Využívá se pro výzkumné účely, kdy učitel nahrává průběh vyučovacích hodin. Záznam

se přepisuje do protokolu, který se kóduje formálním jazykem a jeho údaje se interpretují a analyzují.

Zásadní roli pro učitele má žákův **výtvarný projev** a jeho následná interpretace (Čáp, Mareš, 2007).

Dětská kresba učiteli otevírá cestu k poznání dětí, se kterými je každodenním kontaktem. Učitel si utvoří představu o různých oblastech dětské osobnosti, například o úrovni jemné motoriky, grafomotoriky, celkové vývojové úrovni, o schopnostech prostorového a zrakového vnímání, o emočním prožívání, postojích a vztazích.

Diagnostika kresby je vhodná v mladším školním věku, jelikož kreslení je přirozená součást jejich života. Už při testu školní zralosti pro vstup do základní školy se učitel dostává do rukou kresba dítěte, která mu pomáhá odhalit schopnosti žáka potřebné pro základní vzdělávání.

Nesmíme zapomenout, že kresba by neměla být jediným zdrojem informací. Pedagog se snaží využívat různé metody, které kombinuje a snaží se citlivě posuzovat dětské kresby při diagnostickém procesu. Učitel vždy při diagnostice u posuzovaného dítěte využívá více kreseb.

Výtvarná výchova má své místo v základním vzdělávání, měla by být založena na tvůrčích činnostech, kde děti uplatňují a rozvíjejí svou fantazii, představivost, intuici, myšlení, vnímání a prožívání. Pomocí kreslení si děti utváří klíčové kompetence. Učí se prožívat a obohacovat svůj život, formují svůj respekt a toleranci, učí se píli, trpělivosti, pečlivosti, svědomitosti a vyjadřují se pomocí kresby. Při skupinové kresbě žáci spolupracují, vyjadřují a obhajují svůj názor a tolerují druhé.

Vývojová úroveň dítěte

Každá etapa vývojové úrovně dítěte má svojí charakteristiku. Pedagog může posuzovat individuální rozdíly mezi žáky, porovnává, jestli je jejich vývoj v normě nebo opožděný. Děti začínají s kresbou v podobné posloupnosti neboli etapách, kterými dětská kresba prochází a je typická určitými rysy. U výtvoru ale nehodnotíme umělecké nadání dítěte, nýbrž charakteristické znaky v kresbě.

Vývoj intelektu dítěte

Je spjatý s celkovým vývojem dítěte. Dítě a zároveň i jeho kresby procházejí určitými vývojovými etapami a souvisejí s rozumovým vývojem jedince. Na kresbu bychom měli pohlížet jako na zdroj informací o nerovnoměrnostech mezi vrstevníky a individuálních odlišnostech. Měli bychom si dát pozor při posuzování kreseb. Děti s nadprůměrnou inteligencí mohou vytvářet podprůměrné kresby a žáci s nižší úrovní rozumového vývoje mohou mít dobrou úroveň kresby.

Jemná motorika a grafomotorika

Při vstupu do základní školy hrají kresby důležitou roli při plánovaném vzdělávání. Tyto aktivity děti obohacují a připravují je na psaní. Pomáhají nám rozpoznat nedostatky a odhalit poruchy učení. Měli bychom se zaměřit na správné držení psacího náčiní, středně silný tlak na tužku, snahu o nakreslení a obkreslení určitých tvarů, plynulý pohyb při kreslení, schopnosti kreslit podle zadaných instrukcí, vyhranění laterality a schopnosti soustředit se při práci [5, s. 16-17].

Zrakové a prostorové vnímání

Žáci v mladším školním věku by měli být schopni začlenit kreslený objekt do prostoru a postupně se s narůstajícím věkem zlepšovat. Stávají se pozornějšími a pečlivějšími pozorovateli a jsou schopni provádět analýzu, kdy rozkládají celek na části a syntézu, kdy skládají části do celku. Tu využívají při čtení písmen, kdy rozkládají slovo na slabiky a písmena a následně skládají z písmen a slabik slovo. Jsou schopni komplexního vnímání a detaily chápou jako součást celku [5, s. 17-18].

Emocionalita dítěte

Žáci kresbou vyjadřují své pocity a prožitky, například radost štěstí, ale i pocit viny nebo trauma. Abychom rozpoznali pocity jedince, je zapotřebí nejen dostatek teoretických znalostí, ale i zkušeností. Učitel na prvním stupni s žáky přichází do každodenního kontaktu, zná je a měl by poznat, jestli je něco v nepořádku. Pedagog by

se měl zaměřit na smutné, ponuré a chaotické kresby s výskytem určitých anomálií jako například začerněné detaily nebo celá postava [5, s. 18].

Vztahy, postoje a zájmy

V psychologické diagnostice se většinou využívá kresba rodiny nebo začarované rodiny. Vnímavý pedagog by se měl soustředit spíše na obsah než na kreslířské schopnosti dítěte. Měl by rozpoznat atmosféru rodiny, která může být optimistická nebo pesimistická. Může z kresby odhalit dominantní osobu v rodině, citové vazby k jednotlivým členům rodiny, špatnou adaptaci žáka v rodině, izolaci, nezáměr určitých členů, nebo touhu vyčlenit některého člena domácnosti. Kresba na volné téma nám odhalí žákovy zájmy a koníčky, které se promítnou do kresby. Jejich zájmy můžeme vhodně využít k motivaci dětí [5, s. 19].

Temperament

Při kresbě na volné téma nebo lidské postavy můžeme vyzorovat znaky introvertního nebo extrovertního typu. Introvertní žáci kreslí obrázky s menším počtem detailu, s emocionálním nádechem a bezproblémovostí. Téma kresby je pro dítě osobní záležitostí a neopakuje se, využívají menší počet barev. Naopak reálná barevnost, proporce a objektivní vzhled nejsou pro dítě rozhodující. Extroverti se snaží zobrazované věci přesně zachytit i s detaily, využívají správné barvy, přesné kompozice a proporce. Často opakuje určité náměty a používají mnoho barev.

Hodnocení úrovně školní zralosti

Pro úspěšný start školního vzdělávání je důležitá analýza dětského kresebného projevu při zhodnocení školní zralosti dítěte. Je velice důležité znát dítě a jeho sociokulturní zázemí [5, s. 19-20].

Pozornost pedagoga nebo psychologa by se neměla zaměřovat jen na kresbu ale na celý proces. Pozorujeme žáka, jestli ho kreslení baví, jeho jistotu, tahy a sílu při kreslení, jaké volí postupy kresby a osobní postoj dítěte ke svému výtvoru.

Úroveň rozumových schopností

Kresba se využívá v odhadu celkové úrovně rozumových schopností v předškolním období a mladším školním věku. Okolo desátého roku dosáhne kresebný vývoj jedince určitého bodu a dále se nerozvíjí. Při špatném výkonu dítěte bychom se měly zaměřit na dílčí složky, bez kterých se testovaný žák neobejde- jemná motorika, zrakové vnímání a senzomotorická koordinace.

Kresba nám zobrazuje úroveň dětského uvažování. Ukazuje nám skutečnost tak, jak ji dítě chápe. V počátečním vývojovém stádiu dítě více zajímá proces kreslení než samotný výtvar, s rozvojem poznávacích funkcí děti chápou kresbu jako prostředek k zobrazení atraktivního objektu. Zpočátku je žákova kresba pojmenována podle určitého výrazného znaku typického pro daný objekt, později se snaží zachytit konkrétní věci. Zobrazuje, co o objektu ví a znaky, které mu připadají důležité. Při kresbě lidské postavy dítě kreslí nejprve hlavu a končetiny bez trupu. Obličej je pro něj velice důležitý při navazování sociálního kontaktu a končetiny jsou rozhodující pro určité aktivity. Až po určitých zkušenostech a s rozvojem poznávacích procesů se v kresbě dítěte objevuje trup. V předškolním věku žáci kreslí spíše to, co vidí. Dítě už je schopno posuzovat realitu novým způsobem a z více hledisek. Nastupuje fáze konkrétního logického myšlení- fáze dětského realismu. S nástupem do základního vzdělávání se žákova kresba mění a s ní se vyvíjí i schopnost diferencovaného zrakového vnímání, rozvoj dětských zkušeností a zrání percepce. Kresba postavy je již zpracována realisticky, se všemi důležitými detaily a je dvojdimenzionální. Později je postava přesnější, s větším počtem detailů a je proporčně dokonalejší. V závěrečné fázi se děti snaží zachytit postavu z profilu a její pohyb (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015, s. 272).

Kresba má i další funkce než je popsáno výše, například vzdělávací a výchovnou. Významnou součástí vyučovacího předmětu je výtvarná výchova, která je zařazena do vzdělávací oblasti Umění a kultura podle Školního vzdělávacího programu.

Prostřednictvím tohoto předmětu žáci vyjadřují své pocity, prožitky a zkušenosti, které jim pomáhají rozvíjet fantazii, myšlení, vnímání, představivost, prožívání, cítění či

intuici. Kresba formuje i vlastnosti žáků, například pečlivost, píli, svědomitost či trpělivost. Pomocí kresby se dítě vyjadřuje a komunikuje a tím utváří své klíčové kompetence. Při skupinové tvorbě si upevňují vzájemné vztahy, učí se obhajovat svůj názor a tolerovat druhého a tím se socializují ve skupině. Rozšiřují se jim výtvarné poznatky, schopnosti a dovednosti, poznávají nové barvy, tvary a linie.

Při vyučování by měl učitel brát na zřetel žákovu kreativitu a zároveň ho naučit novým technickým dovednostem například míchání barev nebo perspektivě. Tato úloha není pro učitele vždy lehká. Nabízí se otázka, kdy žákům ponechat volnou ruku a kdy chtít pouze realitu? Správný pedagog by měl zvolit „zlatou střední cestu,“ snažit se plnit výchovně-vzdělávací cíle a zároveň nepotlačit žákovu individualitu.

Učitel by měl žáka v práci spíše stimulovat nežli silně ovlivňovat. Děti v kresbě uplatňují osvojené a blízké techniky vzhledem ke stádiu vývoje smyslových a rozumových funkcí - například antropomorfismus, průhlednost či sklápění. Z tohoto důvodu někteří odborníci považují brzkou výuku kreslicích technik za negativní, neboť se potlačí kreativita dítěte [5, s. 23-24]

7 Praktická část

7.1 Využití kresby v dětské diagnostice: stanovení cílů

Cílem praktické části mé diplomové práce je rozbor dětských kreseb v rámci diagnostiky dětí s rozdílnými projevy školních výkonů, chování a rodinného zázemí. Pokusím se určit patologické znaky jednotlivých kreseb a uvedu příklady dílčích interpretací. Budu se zabývat projektivními metodami.

V rámci šetření jsem si vybrala šest dětí, které navštěvují třetí třídu základní školy. Žáci (4 chlapci a 2 dívky) chodí do stejné třídy, mají rozdílné chování, záliby, rodinné zázemí a školní výsledky.

Děti měly za úkol nakreslit čtyři obrázky:

V rámci kresby žáci volili více kresebných technik.

- rodina (čtvrtka formátu A4, vodové barvy)
- začarovaná rodina (papír formátu A4, pastelky)
- postava pána (papír formátu A4, tužka, guma)
- oblíbená činnost či záliba (čtvrtka formátu A4, pastelky)

7.2 Metodologie psychologického výzkumu

Využívala jsem projektivní metody, zejména pozorování, rozhovor nad výsledkem kresby či dotazníky určené k získání informací potřebné pro posouzení kresby dítěte. Jelikož pracuji v mateřské škole, tak s většinou dětí (Marka, Martina, Josefa, Jana), které navštěvovaly mateřskou školu, jsem pracovala od jejich tří let. Postupně jsem poznávala jejich osobnost, záliby, zájmy, rodinné prostředí či všeobecný rozvoj.

Při spolupráci se základní školou kresby zadávala jejich třídní učitelka s podrobnými pokyny. Třída pracovala hromadně při hodině výtvarné výchovy, kde se pedagožka specializovala zejména na vybrané žáky, aniž by o tom měli tušení.

Pozornost se zaměřovala hlavně na plynulost kresby, pořadí členů v kresbě, výběr barev. Následoval rozhovor, který vedla třídní učitelka. Navštívila jsem několik hodin čtenářského kroužku s touto třídou, kde jsem měla možnost vybrané děti poznat a prostřednictvím rozhovoru nad zadanými kresbami doplnit nejasné otázky. Získané poznatky jsem konzultovala s třídní učitelkou, se kterou jsem si vyměnila postřehy a poznatky ohledně dětí a výsledné kresby.

Další důležité informace jsem získala prostřednictvím dotazníků, které vyplnili rodiče i třídní učitelka. Otázky pro učitelku zahrnovaly adaptaci žáka v novém prostředí, chování dětí k třídní učitelce, ostatním zaměstnancům školy, vrstevníkům, záliby a zájmy, prospěch, spolupráci s rodiči, celkovou osobnost dítěte, kladné a záporné vlastnosti žáka.

Dotazník pro rodiče se zabýval vývojem žáka od prenatálního období, základními informacemi o rodičích a o osobnosti dítěte.

Hlediska pro posouzení kresby:

- kresba jako celek a její subjektivní posouzení
- umístění a velikost kresby
- barevnost
- zvláštnosti výtvarného projevu
- symbolika postav pána, rodiny a začarované rodiny

8 Jednotlivé případové studie

8.1 Marek 9 let

8.1.1 Charakteristika dítěte

Marek je tichý, vlídný a neprůbojný chlapec. Již v předškolním vzdělávání se hlasitě nevyjadřoval v žádné diskuzi, jen pozoroval dění okolo sebe. Prostřednictvím rozhovoru s třídní učitelkou a dotazníků jsem se dozvěděla, že se Markovo chování nezměnilo. Je stále tichý, neprůbojný a zdrženlivý. Přejechod z mateřské školy do základní mu činil lehké obtíže. Déle si zvyká na různé změny v kolektivu i školním systému. Má svůj malý okruh blízkých přátel, se kterými je denně v kontaktu. Je oblíbený pro svoji povahu, raději vyhledává klidné a tiché prostředí. Jeho nejoblíbenější zálibou je rybaření. V oblasti vzdělávání je průměrný, třídní učitelka se mu často věnuje a blíže vysvětluje pokyny k zadaným úkolům. Stává se, že je v hodinách občas nepozorný a nesoustředěný. I přes tichou a klidnou povahu preferuje spíše mluvenou formu práce, jelikož má mezery v pravopise. Na vyučování je řádně připravený, nosí vypracované domácí úkoly a pomůcky. Rodiče se školou spolupracují. Marek je klidný a nemotorný, z tohoto důvodu nevyhledává sporty a dravé soutěže. Má dobrosrdečnou povahu, dětské chování a na výtky reaguje velice citlivě až přecitlivěle.

Jeho raný vývoj byl v pořádku, bez sluchových a zrakových vad a úrazů. V předškolním vzdělávání navštěvoval logopedii, měl problémy s výslovností r a ř. Je pravák.

Marek žije se svojí maminkou a jejím přítelem. Nedávno se mu narodila nevlastní sestra. Stále si zvyká na nové změny a poměry v rodině.

8.1.2 Kresba pána



Obr. č. 1

Na kresbě nás na první pohled upoutá zamračený obličej a výraz těla, kdy jsou paže vyobrazeny vzhůru. Nejvýznamnější bývá výraz úst. Výraz obličeje může poukazovat na různé city, momentální náladu či osobnost kreslíře. Tyto přehnaně vyobrazené rysy mohou znázorňovat skryté projevy agrese či pocity méněcennosti. Postava je zobrazena přiměřeně, je využita plocha papíru. V kresbě pána nejsou vyobrazeny uši, což může značit neschopnost či nechuť komunikovat. Postava pána má dlouhý trup, který může vyjadřovat neadekvátní vztah k vlastnímu tělu a jeho tělesným procesům. Hlava bez vlasů může symbolizovat projev úzkosti a potlačených erotických

impulsů. Nohy vyjadřují rovnováhu a oporu těla. Prsty, které mají tvar okvětních plátků, mohou poukazovat na pocit vlastní nedoceněnosti nebo infantilility. Klobouk může znázorňovat doplněk, který představuje falický symbol.

Marek kreslil postavu pána automaticky. Nad výrazem těla a obličeje moc nepřemýšlel a rovnou ho zaznamenal. Na otázku, proč se pán mračí, nechtěl, nebo neuměl odpovědět. Důvod takto zobrazeného výrazu obličeje pána odhaduji a přisuzuji Markovu aktuálnímu rodinnému stavu. Jeho rodiče se rozešli, Marek si zvykal na nového matčina partnera a poté na nevlastní sestru. Byl dlouho jedináček a dostávalo se mu výrazně více pozornosti než dnes. Změna je nová, čerstvá, teprve ji zpracovává.

8.1.3 Kresba rodiny



Obr. č. 2

V kresbě se opět projevuje nová rodinná situace. Marek nejprve nakreslil maminku, poté nevlastní sestru, tatínka a nakonec sebe. Z kresby i z rozhovoru je patrné, že se momentálně cítí upozaděný. Maminka má hodně práce s novorozencem a na Marka už nezbývá tolik času, kolik by si přál. V kresbě jsou nakresleny postavy

s větším odstupem, které mohou značit izolovanost nebo malou frekvenci kontaktu (Otec s maminkou nežije, Marek matčina přítel nezobrazil, při zadání, aby nakreslil vlastní rodinu, namaloval otce. S matčíným přítelem mají pěkný vztah, před narozením nevlastní sestry podnikali výlety). Postava maminky je prostorově výraznější, má pro Marka větší význam, na rozdíl od otce je s ní v každodenním kontaktu. Na postavě matky se objevuje náznak prsou, které symbolizují vztah matky s dítětem. V kresbě si můžeme všimnout rentgenového vidění, kde je přes šaty zobrazen pupík a prsa. Marek je introvertní typ, v kresbě využívá málo barev. Nejčastěji volí modrou.

8.1.4 Kresba začarované rodiny



Obr. č. 3

Marek každou postavu z rodiny začaroval do jiného zvířete, jejichž velikost neodpovídá realitě. Jako první nakreslil maminku veverku, poté otce psa, dceru maminčina přítele Elu jako zajíce, bratrance jako hada, nevlastní sestru Emmu jako ptáka a nakonec sebe. Zajímavé je, že Marek v kresbě nezobrazil maminčina přítele, ale jeho dceru (zajíce), která s nimi v domácnosti nežije. Jsou stejně staří, chodí na stejnou

základní školu a dobře spolu vycházejí. Překvapilo mě, že Marek zahrnul do začarované rodiny i bratrance, kterého nakreslil jako hada a několikrát ho upravoval a gumoval. Nápadné úpravy a gumování mohou vyjadřovat úzkost a nejistotu. Může zde být naznačen konflikt s danou osobou nebo upravovanou částí těla. Marek se s bratrance stýká málo, pouze při rodinných oslavách. Marek se namaloval jako pavouk, který vše sleduje z povzdálí.

Postava ptáka může symbolizovat rychlost, bystrozrakost, dravost, pohyblivost a nedostižitelnost. Had poukazuje na úskočnost, jedovatost, záludnost a slizkost. Veverka vyjadřuje šetrnost, rozvinnost, dobrodružnost a riskantnost. Pes symbolizuje věrnost oddanost, přátelskost a spolehlivost a zajíc plachost, bojácnost, vynalézavost, veselost a šprýmařství. Pavouk poukazuje na rozmrzelost, vyčkávavost, posedlost a štítivost.

8.1.5 Oblíbená činnost či záliba



Obr. č. 4

Jakmile třídní učitelka zadala toto zadání, z Marka vyzařovalo nadšení. Obrázek zobrazuje tichý kout na Markově tajném oblíbeném místě, kde tráví léto a veškeré

volné chvíle. Nachází se zde posezení a jabloňový sad. K narozeninám Marek dostal houpačí síť, kterou využívá k odpočinku a relaxaci. Rád zde rybaří, ale rybník se mu už do kresby nevešel. V kresbě je zobrazeno veliké slunce, je to mužský symbol a zobrazuje otce. Slunce, které je zářivé a krásné, má představovat ideálního otce. Zobrazuje autoritu, jež má pro dítě důležitý význam. Na kresbě jsou vyobrazeni i ptáci, kteří poukazují na určitý druh mysticismu. Při zadaném tématu byl Marek o trochu sdílnější než v předchozích kresbách.

8.2 Jan 8,10 let

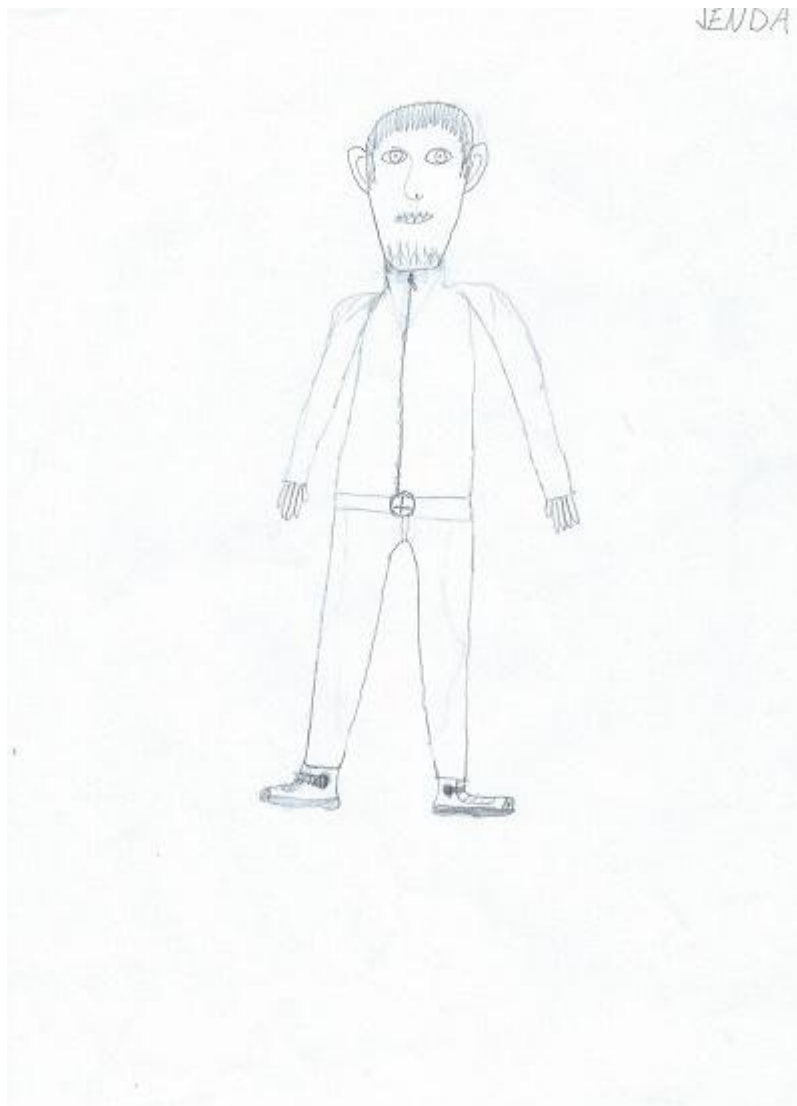
8.2.1 Charakteristika dítěte

Jenda je velice živý, bystrý a upovídaný kluk. Umí rychle a bezprostředně reagovat na nově vzniklé situace a překážky. Změny mu nedělají žádný problém, adaptuje se velice rychle. V kolektivu je oblíbený a dominantní, rád hovoří za ostatní. V hodinách se musí často usměrňovat. Učení ho zajímá, má výborný prospěch a nejvíce ho baví tělesná výchova. Při hodinách nepotřebuje individuální péči, velice zřídka potřebuje osvětlit zadání úlohy. V hodinách často pokládá doplňující otázky, je zvědavý a v oblasti zkoušení probrané látky preferuje rozhovor mezi učitelem a žákem, zejména mluvenou formu. Má rozvinutou slovní zásobu a bohatý slovní projev. Při konverzaci s učitelem působí dospěle a rozumně. Mezi jeho záliby patří plavání, hokej a hra na akordeon. Spolupráce s rodiči je na výborné úrovni, na vyučování je řádně připraven, úkoly má splněné. Respektuje autority, chování k zaměstnancům školy je na dobré úrovni. Jenda je živý, neposedný, manuálně i pohybově nadaný. Preferuje rychlé tempo a soutěžení v individuální formě, kde se může uplatnit. Jeho negativní vlastnost je zbrkllost, občas přehlédne zadání úlohy, chybu nebo doplňující otázky obzvláště svojí splašeností a nepozorností.

Netrpí žádnými vadami ani poruchami, výslovnost má čistou. Je pravák.

Jenda žije v úplné rodině, má mladší sestru, která navštěvuje mateřskou školu.

8.2.2 Postava pána



Obr. č. 5

Kresba postavy je umístěna na střed papíru. Na první pohled budí neutrální a propracovaný dojem. U některých částí postavy je zřetelné gumování, Jenda se nemohl rozhodnout, jak postavu obleče. Tento jev může poukazovat na nejistotu. Postava je pečlivě propracována, obsahuje drobné detaily, například pásek se sponou, zip u mikiny, zavazování u bot. Detaily mohou vyjadřovat sklon k perfekcionismu. Postava stojí vzpřímeně, nohy má lehce od sebe. Tento jev vyjadřuje symbol rovnováhy a opory těla. Oblečení pána značí sociální normy a konformitu. Nápadné zpracování oblečení se může objevit u dětí s prvky exhibicionismu. Postava má v obličeji všechny podstatné prvky. Můžeme si všimnout velkých uší, které symbolizují zájem o vědění a chuť

naslouchat. Otevřené oči poukazují na extroverzi, velký nos na sebejistotu. Ústa s vyobrazenými zuby mohou vyjadřovat sklon k agresi.

8.2.3 Kresba rodiny



Obr. č. 6

Kresba je situována spíše do horní plochy papíru, ta vyjadřuje optimistickou sféru. Obrázek působí příjemným dojmem, zejména vzájemně se držící rodina, vyjadřující snadnost a ochotu při navazování mezilidských vztahů. Osoby na obrázku mají zakreslen úsměv, který odráží dobrou náladu. Děti, které se dobře adaptují, využívají tři a více barev.

8.2.4 Kresba začarované rodiny

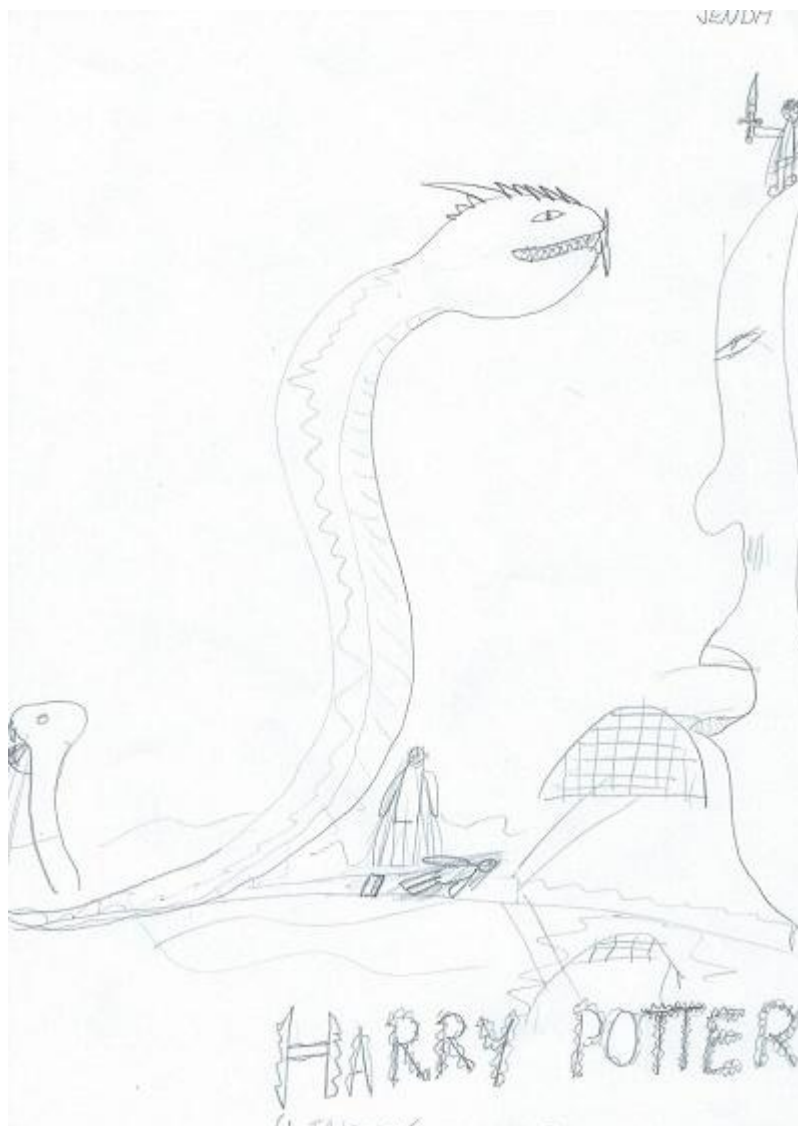


Obr. č. 7

Při zadání kresby začarované rodiny Jenda hned věděl, jaká zvířata bude kreslit. Hady má rád a jeho děda jednoho vlastní. Had se dokonce objevuje i v jeho oblíbené knížce Harry Potter. Na otázku, proč nakreslil všechny osoby jako hady, poznamenal, že jsou rodina, tudíž musí být stejná zvířata. Jestliže jsou postavy zakreslené v jednom zvířecím druhu, může to poukazovat na soudržnost rodiny, ale také na stereotypii myšlení či chudou fantazii. V tomto případě bych se přikláníla k první možnosti. Jenda zobrazil hady podle velikosti postav. Otce zobrazil jako prvního a největšího hada, poté maminku, nejmenší sestru a nakonec sebe.

Hadi symbolizují záludnost, úskočnost, slizkost a jedovatost. V této kresbě symbolika neodpovídá představa dítěte o daném zvířeti. Jenda hada pojímá jako pěkné a silné zvíře.

8.2.5 Oblíbená činnost či záliba



Obr. č. 8

Jenda je náruživý čtenář, rád navštěvuje čtenářský kroužek, kde si povídají o svých nejoblíbenějších knihách. Momentálně je jeho největší zálibou četba Harryho Pottera, konkrétně díl Tajemná komnata. Svůj obrázek popsal velice poutavě a barvitě. Na obrázku je Harry Potter, který bojuje v komnatě proti baziliškovi. Na zemi leží mrtvá Ginny a vedle stojí Lord Voldemort, který má u sebe deník zesnulého studenta z Bradavic. Celou past připravil Lord Voldemort, který si klade za cíl zabít Harryho Pottera. Dobro nakonec zvítězí nad zlem a Harry všechno přemůže. Jeník byl po kresbě tak zabrán do vyprávění, že již nevyužil připravené pastelky a obrázek odevzdal

nevybarvený. Jenda se vzhlíží v hlavním hrdinovi, obdivuje jeho vlastnosti, sílu a vynalézavost. Přál by si být jako on. Má rád šťastné konce.

8.3 Samantha 10,5 let

8.3.1 Charakteristika dítěte

Samantha je velice živá, komunikativní a upovídaná dívka. Dokáže se bavit s kýmkoliv, neposedí při jakékoliv činnosti a je nepozorná. Má velice špatný prospěch, nevyjadřuje se na dostatečné úrovni, má chudou slovní zásobu. Při vyučování neustále vyrušuje a potřebuje individuální péči. Zadané úlohy se jí musí vysvětlit několikrát a podrobně. Největší problémy má v matematice, češtině a prvouce, z těchto předmětů také propadá. O učivo neprojevuje žádný zájem, nenosí potřebné pomůcky a domácí úkoly. Nerespektuje autority. Preferuje spíše kolektivní práci, očekává, že ostatní za ni přeberou vedoucí úlohu. Ve vyučování dává přednost psané formě. Nemá žádné záliby a zájmy, ve třídě se netěší veliké oblíbenosti. Rodiče se školou příliš nespolupracují, nepřipravují se s dcerou na vyučování a nekontrolují jí úkoly. Jejími největšími negativními vlastnostmi jsou lenost a útočnost. Při určitých sporech je konfliktní a nenechá si nic líbit.

Raný vývoj dítěte byl v pořádku, bez zrakových, sluchových vad a úrazů. V předškolním vzdělávání měla špatnou výslovnost, chodila na logopedii. Měla odklad školní docházky. Je pravačka.

Samantha žije v úplné rodině, má čtyři sourozence.

8.3.2 Kresba pána



Obr. č. 9

U kresby nás na první pohled upoutá gumování na horní části hlavy a ježaté vlasy. Nápadné gumování naznačuje konflikt s danou osobou nebo s danou částí těla. Obvykle bývá projevem nejistoty a úzkosti. Osoba na obrázku poukazuje na chybné sjednocení částí postavy - krk chybně navazuje na ramena, trup na nohy. Zde se může jednat o problémy se sebepojetím a s pojetím vlastního tělesného schématu. Velká hlava poukazuje na touhu být ve středu pozornosti a upoutávat zájem okolí. Typické znaky pro dívčí kresbu jsou zdůrazněné oči a řasy. Úsměv naznačuje momentální

náladu autorky obrazu. Otevřené oči charakterizují extroverta. Způsob stání postavy poukazuje na sebejistotu.

Samantha kreslila postavu pána dosti nejistě. Několikrát gumovala vrchní část hlavy, kdy se nakonec rozhodla pro ježaté vlasy.

8.3.3 Kresba rodiny



Obr. č. 10

Samantha je druhá nejmladší ze čtyř dětí. Hlavním velitelem je maminka, která řídí a kontroluje chod rodiny. Tuto spojitost si můžeme ukázat i na obrázku rodiny, kde je maminka vyobrazena jako první. Její postava je největší a má pro Samanthu zásadní význam. Maminka má vyobrazenou větší hlavu, která ukazuje na dominantní rysy, velké sebevědomí a vitalitu. Tatínek je vyobrazen vedle maminky. Je menší postavy. Samantha nakreslila postupně maminku, tatínka, Ingrid, Jennifer, Erika a poté sebe. Zajímavé je, že nejstaršího a jediného bratra vyobrazila jako nejmenší postavu. Postava otce i bratra může naznačovat míru sebevědomí hodnoceného očima Samanthy. Postavy mají zakreslen úsměv, který vyjadřuje aktuální náladu kreslíře nebo hlavní

prvek povahy zakreslených osob. Bujné vlasy, které jsou zakresleny na všech postavách, symbolizují vitalitu a erotické vlivy. Extravert využívá více než tři barvy.

Z rozhovoru s třídní učitelkou jsem se dozvěděla, že maminka opravdu přebírá vedoucí úlohu v rodině a vše řídí. Ostatní, včetně tatínka, se jí musí podřizovat. Samantha pochází ze čtyř sourozenců, nedostává jí tolik potřebné pozornosti a péče, proto na sebe v hodinách strhává pozornost a neustále vyrušuje.

8.3.4 Kresba začarované rodiny



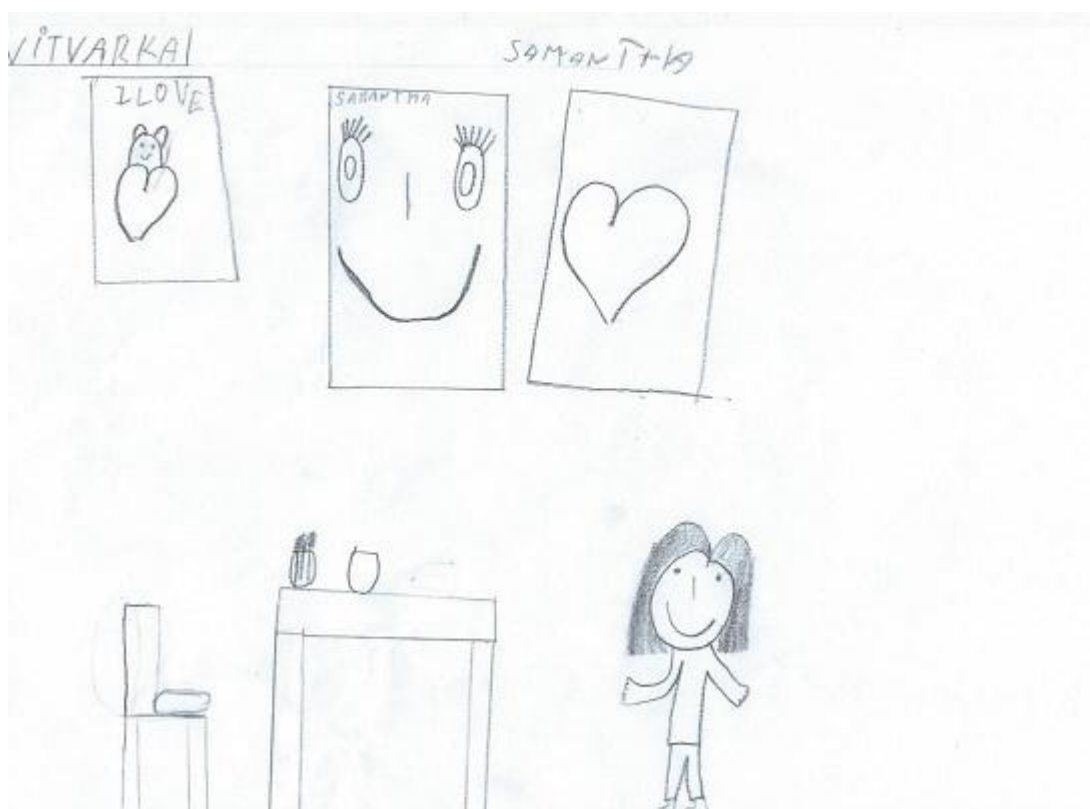
Obr. č. 11

Samanthin obrázek rodiny působí chaoticky a je nedotvořený. Třídní učitelka jí dala dostatek času na tvorbu, ale Samantha už obraz nechtěla dokončit. Některé postavy z rodiny jsou zobrazeny jako zvířata, jiné jsou vyobrazeny jako kreslené postavy z pohádek. Sestru Ingrid zakreslila jako hvězdičici, bratra Erika jako šneka a sebe jako mycí houbu. Všechny tyto postavy jsou z kresleného příběhu. Na otázku, proč postavy zobrazila tímto způsobem, odpověděla, že jsou to zvířata a že je má ráda. Maminku zobrazila jako kočku a tatínka jako medvěda. Zajímavé je, že v této kresbě

nesouhlasí dominance postav rodičů. Z kresby vyplývá, že tatínek má hlavní postavení. Samantha nejprve zobrazila maminku, tatínka, sestru Ingrid, sebe, Jennifer a Erika. Při práci soustavně gumovala a upravovala velikost postav. Tento jev může naznačovat konflikt související s danou částí těla nebo upravovanými osobami. Stejně jako v kresbě rodiny nakreslila nejstaršího bratra jako malou postavu. Z rozhovoru vyplynulo, že spolu sourozenci netráví moc času a nekomunikují spolu. Nejmladší sestru Jennifer zobrazila jako malé koťátko.

Zvířata a jejich symbolika: Kočce a kotěti jsou připisovány vlastnosti jako přítulnost, něžnost, hravost nebo vtíravost. Dívky velice často znázorňují maminku jako kočku. Medvěda charakterizuje nebojácnost, neohrabanost, dobromyslnost a lenivost.

8.3.5 Oblíbená činnost či záliba



Obr. č. 12

Samantha nejraději tráví svůj volný čas doma, především ve svém pokoji, jehož stěny zdobí plakáty. Obrázek nakreslila tužkou, vybarvit pastelkami ho nechtěla. Na kresbu stolu a židle využila pravítko.

8.4 Martin 9,4 let

8.4.1 Charakteristika dítěte

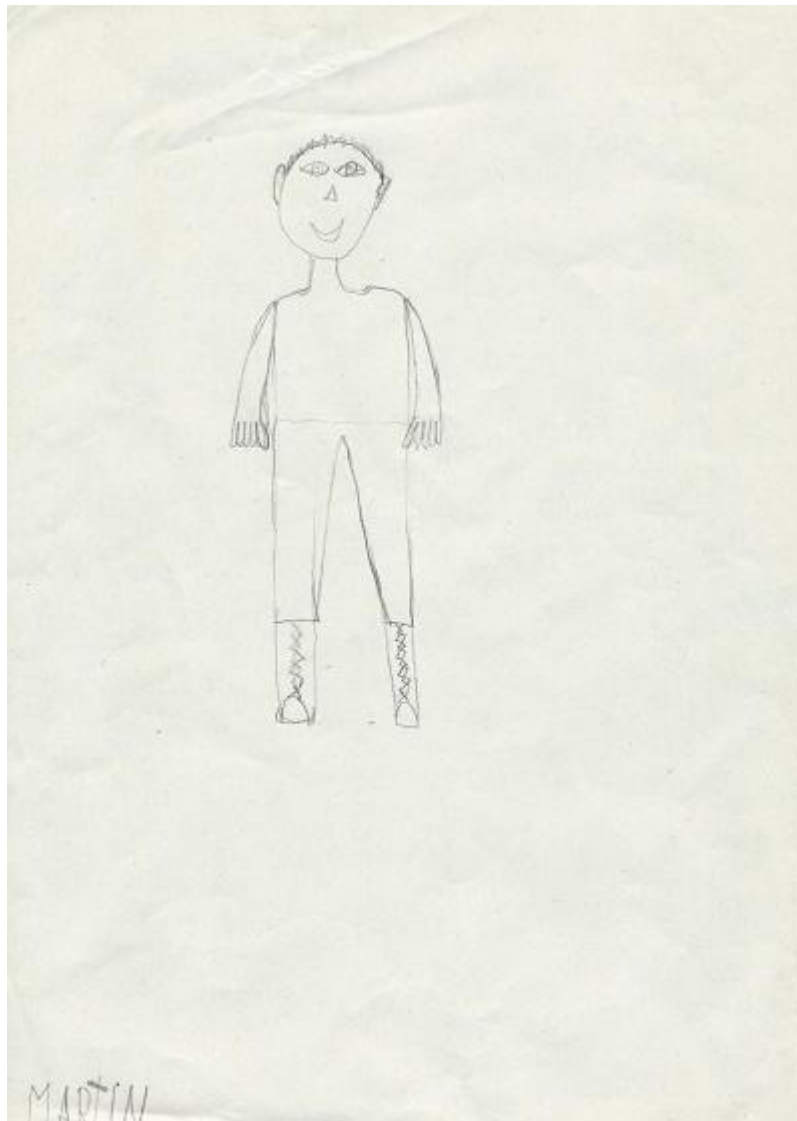
Martin je komunikativní a bystrý kluk. Je hodně upovídaný, dokáže zahájit rozhovor s jakoukoliv osobou. Na svůj věk je velice vyzrálý, vyjadřovací schopnosti jsou na velice dobré úrovni. Má rozvinutou a bohatou slovní zásobu. Dokáže se přizpůsobit jakýmkoliv změnám. Prospěch školní docházky má velmi dobrý, o učivo projevuje zvýšený zájem. Jeho nejslabší předmět je český jazyk, konkrétně pravopis. V třídním kolektivu zaujímá výraznou roli, rád vede děti, je oblíbený. Preferuje individuální práci a mluvený projev, kde uplatní své schopnosti a dovednosti. V hodině je často nepozorný a roztěkaný, často se mu musí zopakovat instrukce zadaného úkolu. Zvládá se soustředit na činnost nezbytně dlouhou dobu. Rodiče se školou spolupracují, domácí úkoly a pomůcky nosí, výjimečně se stane, že zapomene. Ve volném čase rád tancuje a chodí na kroužek Dráčka, kde děti vyrábí rukodělné výrobky, podnikají výlety a seznamují se s různými novými činnostmi.

Martin navštěvoval logopedii, měl problémy s výslovností ř, š a č. Má poruchu pozornosti, je živější povahy. Je pravák.

Při závažnějších pádech na zem Martin omdlával, tyto příznaky zmizely po 4. roku dítěte.

Martin žije v úplné rodině, má mladší sestru, která navštěvuje mateřskou školu.

8.4.2 Postava pána



Obr. č. 13

Z kresby je patrné, že nezabírá moc místa na papíře. Tento znak může poukazovat na nejisté, úzkostné dítě s neurotickými rysy. Postava se usmívá, tento rys vyjadřuje autorovo momentální rozpoložení, může také poukazovat na typický znak osobnosti kreslíře. Otevřené oči vyjadřují společenské postavení mezi lidmi, extraverci. Nohy symbolizují sebejistotu a postavení ve společnosti. Důraz je kladen na provedení bot.

8.4.3 Kresba rodiny



Obr. č. 14

Martin nejprve namaloval tatínka, jeho postava je větší než ostatní. Tento prvek poukazuje na otcovu důležitost. Při rozhovoru nad kresbou o něm Martin často mluvil. Tráví spolu hodně volného času na hřišti, hrají spolu fotbal. Zajímavé je, že Martin kreslil rodinu zprava doleva. Nakreslil tatínka, maminku, sebe a nakonec sestru. Do kresby zahrnul i dvě akvária s rybičkami, protože patří do rodiny. Martin využíval celou škálu barev, vícebarevnou poukazuje na extraverzi.

8.4.4 Kresba začarované rodiny



Obr. č. 15

Tato kresba mě upoutala na první pohled, je energická a veselá. Martin si dal záležet a věnoval jí čas i o přestávce. Sebe a sestru vyobrazil jako kočky, maminku jako žirafu a tatku v podobě lva. Martin nejprve zobrazil sebe, poté sestru, maminku a nakonec tatínka. Volil úplně jiný postup než v případě kresby rodiny. Zvířata mají otevřené oči a usmívají se, tyto znaky ukazují na extraverci a momentální náladu kreslíře či charakteristické rysy zakreslených osob. Podle Martinovy výpovědi maminka žirafa se dívá dopředu a vidí vše, co se děje. Tatínek je silný a hlídá ostatní členy rodiny. Martin vyplnil celou plochu papíru, postavám přikreslil přírodu a zeleň. Zvířata zobrazil realisticky.

Kočky mohou symbolizovat něžnost, přítulnost, vtíravost či hravost. Žirafa charakterizuje nezávislost, robustnost a schopnost přehledu a kontroly a lev sílu, útočnost, nemilosrdnost a panovačnost.

8.4.5 Oblíbená činnost či záliba



Obr. č. 16

Martin se zajímá o vesmír. Chodí do čtenářského kroužku, doma má řadu encyklopedií. Dokáže povídat o slunci, planetách, měsíci, družicích. Umí vše barvitě popsat. Kresbu kreslil z paměti, automaticky.

8.5 Josef 8,7 let

8.5.1 Charakteristika dítěte

Josef je energický, hravý a neposedný kluk. Ve třídě je poměrně oblíbený, protože je milý, přátelský a hodný. Mezi jeho negativní vlastnosti patří nepozornost, nedůslednost, netrpělivost a nepořádnost. Vykazuje velice slabé výsledky ve vzdělávání. Nezajímá se o učivo, propadá z českého jazyka. Slovní zásoba a vyjadřovací schopnosti jsou na velice špatné úrovni. Preferuje práci ve skupině a mluvenou formu projevu. V hodinách často vyrušuje a denně je mu třeba věnovat individuální přístup.

Je nesoustředěný a nepozorný, učební látka a zadání úkolů se mu musí několikrát zopakovat. Většinu času se nepřipravuje na vyučování a nenosí potřebné pomůcky a domácí úkoly. V novém prostředí mu trvá delší dobu, než se zorientuje, má svůj blízký okruh přátel, se kterými je denně v kontaktu. Rodiče reagují na sdělení školy a zajímají se o výsledky dítěte. Chlapec nemá žádné koníčky a záliby.

Raný vývoj dítěte byl v pořádku, nebyly objeveny žádné vady. Je pravák.

Josef je v péči matky, má tři sourozence.

8.5.2 Postava pána



Obr. č. 17

Kresba je zobrazena v horní polovině papíru, což poukazuje na optimismus. Na první pohled je patrné, že výtvar neodpovídá věku dítěte. Kresba je schematicky nepřesná, chybí ji krk, ruce jsou nepřesně zakresleny. Můžeme si všimnout, že hlava postavy je větší, než ostatní části těla. Tento nepoměr poukazuje na větší sebevědomí dítěte. Dominantní je i úsměv na tváři, který značí osobnost kreslíře či jeho momentální náladu. Otevřené oči, které mají zakresleny řasy, poukazují na extraverci a mohou naznačovat i jistou vztahovačnost. Veliké uši mohou znamenat zvýšenou citlivost na kritiku nebo ohrožení pozice. Vztahují se k nim vlastnosti jako vztahovačnost či tajnůstkářství. Na hlavě je vyobrazen klobouk, který poukazuje na falický symbol. Hlava zároveň přechází rovnou k trupu, jelikož není zobrazen krk. Absence významných částí těla může značit emoční potíže, celkovou únavu, bezradnost či apatii. Deformované paže poukazují na komunikační obtíže, nejistotu, bezmocnost, manipulovatelnost či strach z kontaktu s lidmi. Nohy jsou symbolem opory a rovnováhy těla, na obrázku nejsou zřetelně zobrazena chodidla. Postava není dostatečně oblečena, tato kresba může značit předvádivé, hysteroidní děti se sklonem na vlastní tělo nebo u dětí primitivních, impulzivních, s nedostatečnými zábrany, například u romských dětí.

8.5.3 Kresba rodiny



Obr. č. 18

Na první pohled kresba vypadá jako nedokončená, Josef na ni měl dostatek času a odevzdal ji s tím, že je hotová a již neměl zájem postavy dovybavit. Z rozhovoru s třídní učitelkou a z dotazníku mě překvapilo, že matka vyplnila, u Josefa, že je to čtvrté těhotenství, přitom je třetí. Čtvrtý sourozenec je teprve na cestě.

Postavy jsou umístěny v levé části papíru, toto pojetí poukazuje na introverzi. V kresbě není zobrazen otec, jelikož s rodinou nežije. Josef se drží za ruce se starším bratrem, vedle stojí starší sestra. Maminka je zobrazena jako první, Josef využil znak transparentnosti a zaznamenal miminko v břichu matky. Matčin přítel není v kresbě zobrazen, Josef to odůvodnil, že je v práci. Vzájemné vztahy s přítelem matky popsal jako dobré. Josef stejně jako u postavy pána u postav v rodině nedostatečně zobrazil ruce a nohy. Postavy mají úsměv na tváři, který může vyjadřovat momentální stav kreslíře, nebo charakteristické znaky osobností zakreslených postav. Všechny postavy mají otevřené oči se zdůrazněnými řasami. Tato skutečnost může poukazovat na hysteroidní rysy nebo vztahovačnost. U postavy Josefa a starší sestry si všimneme

gumování, které značí projev úzkosti či nejistoty. Může rovněž vyjadřovat konflikt s danou částí těla nebo s danou osobou. Postava Josefa je holohlavá, tento způsob kresby může poukazovat na úzkost či potlačené erotické impulsy. Josef šetřil barvou. Maminku vybarvil oranžově, ostatní modře. Z rozhovoru s dítětem vyplynulo, že má Josef k matce velmi dobrý vztah, proto ji zvýraznil více než ostatní členy rodiny. Děti, které nejsou dobře adaptované, využijí méně než tři barvy.

8.5.4 Kresba začarované rodiny

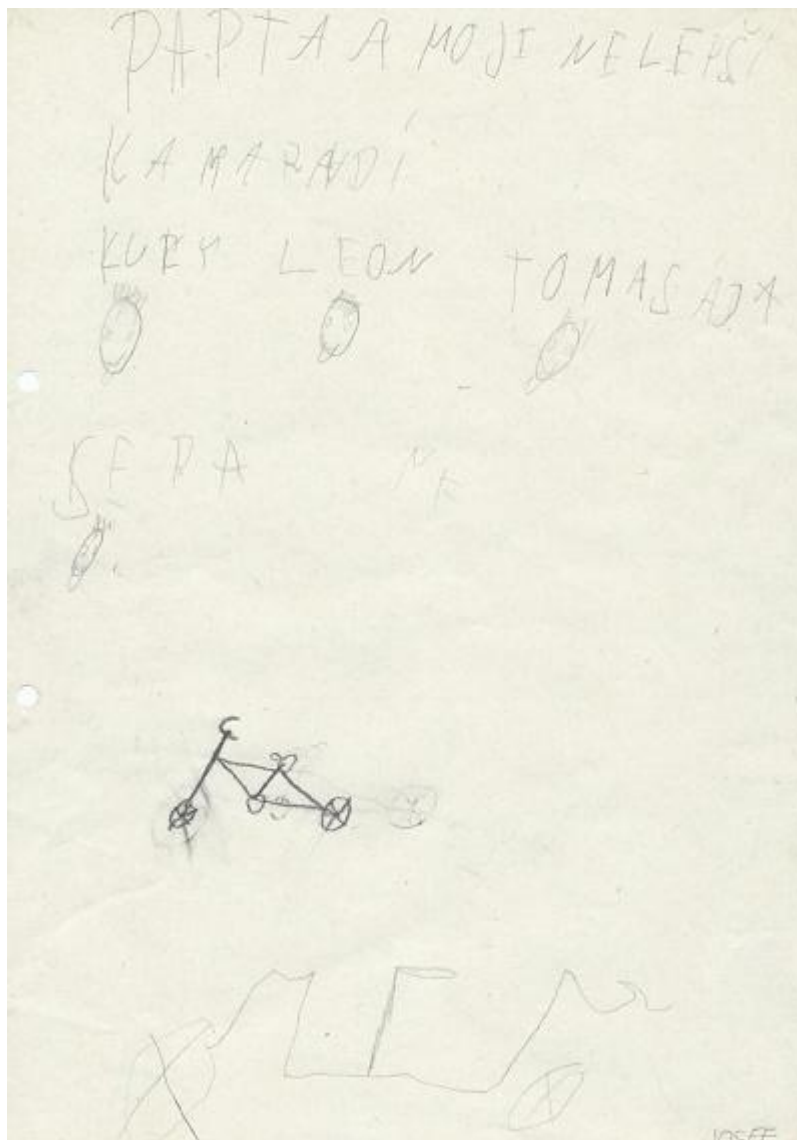


Obr. č. 19

Na první pohled je zřetelné, že Pepa často gumoval a upravoval postavy rodiny. Tento rys značí úzkost a nejistotu. Naznačuje konflikt související s danou osobou nebo částí těla. Josef zobrazil otce, bratra a sebe do podoby psa, která z kresby není zřetelně patrná. Maminku nakreslil jako berušku a sestru jako slona. Nejprve nakreslil otce, kterého několikrát upravoval, poté maminku, sebe, bratra a nakonec sestru.

Slon symbolizuje spolehlivost, vytrvalost, bezohlednost a nezadržitelnost a psi oddanost, věrnost, přátelskost a spolehlivost.

8.5.5 Oblíbená činnost či záliba



Obr. č. 20

Josef nejraději tráví čas se svými kamarády, občas jezdí na kole. Kresba je lajdácká, nedokončená. Josef nejprve začal kreslit kolo na spodní polovině papíru, to se mu nepovedlo, a proto ho zakreslil ještě jednou nad nepovedeným zobrazením. Poté nakreslil hlavy svých kamarádů, se kterými tráví nejvíce času. Na zpracování kresby měl čas čtyřicet pět minut čistého času, kdo nestihl, mohl dokončit v další hodině. Josef kresbu odevzdal po patnácti minutách s tím, že je dokončená.

8.6 Adéla 8,5 let

8.6.1 Charakteristika dítěte

Adéla je milá, tichá a zvědavá dívka. Déle si zvyká na určité změny. Adaptace na školní prostředí jí trvala delší dobu. Je celkem oblíbená, samotářská, má jednu dobrou kamarádku, se kterou se baví. Má dobrý vztah k učitelce i ostatním zaměstnancům školy. Je bezproblémová žačka, která má výborné výsledky. O učivo se zajímá, dokáže se soustředit v hodině a nepotřebuje individuální přístup. Výjimečně se stane, že potřebuje vysvětlit nějaké instrukce. Na vyučování chodí připravená, nosí úkoly a pomůcky, rodiče se zajímají a reagují na sdělení školy. Preferuje psanou a individuální formu práce. Je přiměřeně rozvinutá, disponuje průměrnou slovní zásobou a vyjadřovacími schopnostmi. Mezi její kladné stánky patří poctivost, pečlivost, skromnost a klidnost. Mezi její negativa patří bojácnost a ostýchavost.

V raném vývoji dítěte nebyly diagnostikovány žádné vady. Je pravačka.

Adéla žije v úplné rodině, má jednoho bratra.

8.6.2 Postava pána



Obr. č. 21

Postava pána je zobrazena přes celou plochu papíru. Na první pohled nás upoutá velká hlava, která je zobrazena v nepoměru oproti tělu. Tento prvek nám může poukázat na potřebu být ve středu pozornosti či upoutávat na zájem okolí. Hlava byla gumována a upravována, což značí nejistotu a úzkost. Také ukazuje na konflikt s danou částí těla. Otevřené oči poukazují na extroverzi, velký nos poukazuje na sebejistotu autora. Silné rty charakterizují smyslně založenou osobu a velké uši poukazují na zájem komunikovat, touhu po vědění. Druhou možností může být i zvýšená citlivost na

kritiku, projev tajnůstkářství nebo vztahovačnost. Dobře vyznačené ruce znamenají sociabilitu, nohy poukazují na postavení v životě.

8.6.3 Kresba rodiny



Obr. č. 22

Obraz rodiny na první pohled evokuje dobrou náladu a pozitivní atmosféru. Rodina je zobrazena v přírodě, kde svítí slunce. Autorka vybrala příjemné barvy a hezké prostředí. Více barev poukazuje na dobře adaptované dítě. Postavy mají vyobrazeny všechny důležité prvky. Otevřené oči, které ukazují na extraverci, úsměvy na tvářích, které poukazují na momentální náladu kreslíře nebo znak charakteristický pro osobnost zobrazené postavy. V kresbě si můžeme všimnout některých úprav a gumování, které poukazuje na nejistotu a úzkost nebo na konflikt s danou částí těla nebo osoby. Z kresby je patrná identifikace postav maminka je zobrazena podobně jako Adélka a otec jako bratr. Adélka zobrazila jako první maminku, která je větší než otec. Má pro ni zásadní význam, poté otce, bratra a nakonec sebe. Nohy symbolizují rovnováhu a postoj těla.

8.6.4 Kresba začarované rodiny



Obr. č. 23

Kresba Adélky působí příjemným dojmem. Nad zvířaty svítí slunce, jsou v přírodě, kde se vyskytují stromy a květina. Adélka zobrazila jako první maminku kočku, poté otce psa, sebe jako koníka a závěrem bratra lva. Jestliže dítě zobrazí otce jako psa a matku jako kočku, tuto informaci hodnotíme příznivě.

Pes symbolizuje věrnost, oddanost, přátelskost a spolehlivost a kočka něžnost, hravost, vtíravost a přítulnost. Kůň představuje odvahu, sílu, učenlivost, šlechtnost a rychlost a lev sílu, útočnost, nemilosrdnost a panovačnost. Postava koně a lva je zobrazena v menším měřítku než postavy rodičů a to kočky a psa.

8.6.5 Oblíbená činnost či záliba



Obr. č. 24

Adélka bydlí v domě se zahradou, kde mají psa jménem Baron. Veškerý volný čas tráví na zahradě nebo na procházce s Baronem. Na penále i v sešitě má různě polepené nebo nakreslené obrázky psů. Zvířata jsou její velikou vášní. Kresba působí milým a optimistickým dojmem.

9 Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo využití nasbíraných a nastudovaných poznatků a znalostí v teoretické části a jejich následná aplikace v části praktické nad rozborem dětských kreseb. Teoretické poznatky se týkaly především osobnosti žáka mladšího školního věku, vývoje dětské kresby, kresby a jejich zvláštností, školní zralosti a druhů testů.

Vzorek šesti dětí byl vybrán ze třetího ročníku základní školy. Děti navštěvovaly stejnou třídu, měly však rozdílné školní výsledky, rodinné zázemí i chování. Pracovala jsem s projektivními metodami, kde jsem se pokusila nad jednotlivými kresbami určit jejich patologické znaky a uvedla příklady možných interpretací. Většinu vybraných dětí (Marka, Josefa, Martina, Jana) jsem znala již z předškolního vzdělávání. Ke sběru potřebných materiálů jsem využívala metody rozhovoru se žáky nad dětskou kresbou a třídní učitelkou k upřesnění informací, pozorování žáka v učebním procesu, dotazníku pro rodiče a učitele ke zjištění základních informací ohledně prospěchu, chování a vývoje dětí.

Pomocí všech výše zmiňovaných projektivních metod se potvrdila významnost kresby jako diagnostického prostředku. V kresbě pána či rodiny se promítaly rodinné a školní problémy žáka. Děti, které pocházejí z podnětného rodinného prostředí, nakreslily propracovanější a bohatší kresby. Naopak děti, mající nepodnětné zázemí, vytvořily kresby lajdácké, nedokončené a chaotické. S propracovaností kresby se potvrdily i souvislosti s chováním a školními výsledky. Děti mající problém s chováním a školními výkony nebyly schopny kresbu řádně propracovat či dokončit. Příklady jsou zaznamenány v praktické části.

V rámci případových studií jsem si vybrala i dvě romské děti, které mají problémy s chováním a školním prospěchem. Tyto děti daleko častěji své kresby nedokončily, nebo v nich chyběly některé části či úroveň kresby neodpovídala věku dítěte. Osobně mě překvapily dotazníky určené pro rodiče. Navzdory přesným a jasným instrukcím v dotazníku a následnému vysvětlení třídní učitelky byly některé nesprávně vyplněny a obsahovaly výrazy obecné češtiny.

Zpracování diplomové práce a její praktické výsledky pro mě osobně znamenaly veliký přínos. Dozvěděla jsem se mnoho nových informací o kresbě, jejích zvláštностech a zákonitostech, charakteristice dětí v mladším školním věku. Upevnila jsem si poznatky o testech, které zkoumají školní zralost nebo celkový vývoj osobnosti dítěte. Zároveň mi bylo umožněno komunikovat s dětmi s odlišným rodinným zázemím, chováním a různorodými školními výsledky.

Takto získané poznatky určitě využiji ve své budoucí praxi na základní škole.

Referenční seznam:

- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007. 656 s. ISBN 978-80-7367-273-7.
- DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008. 205 s. ISBN 978-80-7367-415-1.
- KŇOURKOVÁ, Lisa. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. 276 s. ISBN 08-084-86.
- KUCHAR, Radim. *Kresba, malba, grafika: pro lidové školy umění*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. 1968, 92 s. ISBN 14-519-76.
- KUTÁLKOVÁ, Dana. *Jak připravit dítě do 1. třídy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a. s. 2005, 168 s. ISBN 80-247-1040-4.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Grada Publishing, a.s., 2006. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.
- LOOSEOVÁ, A. C., PIEKERTOVÁ, N., DIENEROVÁ G. *Grafomotorika pro děti předškolního věku: cvičení pro děti ve věku od 4 do 8 let*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2003. 166 s. ISBN 80-7178-816-3.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. 344 s. ISBN 978-80-262-0000-0.
- NOVÁK, Tomáš. *Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, 48 s. ISBN 80-7346-037-8.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2 vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2004, 392 s. ISBN 80-7178-829-5.
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, 604 s. ISBN 80-247-1049-8
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 1995, 398 s. ISBN 80-7169-168-2.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007, 224 s. ISBN 978-80-7367-250-8.

- SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 3. vyd. Praha: Portál s.r.o., 2015, 792 s. ISBN 978-80-262-0899-0.
- ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Slovník dětského světa aneb rozumíme si?* 1. vyd. Praha: Europrint Modřany, a.s. 2006, 128 s. ISBN 80-204-1513-0.
- TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka?* London, Souvenir Press, 2000. 200 s. ISBN 80-7178-503-2.
- UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o. 2002. 125 s. ISBN 80-7178-599-7.
- VÁGNEROVÁ, M., KLÉGROVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008, 538 s. ISBN 978-80-246-1538-7.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004, 171 s. ISBN 80-7184-488-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha:Portál, s.r.o., 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- WALTEROVÁ, Jitka. *Využití kresby v dětské diagnostice*: diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Fakulta pedagogická, 2005. 179 l., 60 l. Vedoucí práce Renata Jandová.

Internetové zdroje:

- [1] BECKOVÁ, Klára. *Využití tělovýchovných chviliek u žáků na 1. stupni ZŠ*: diplomová práce. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická, 2015. 53. Vedoucí diplomové práce Gabriela Kavalířová.
- [2] GLUMBÍKOVÁ, Kateřina. *Využití testu tří stromů pro zjištění situace v úplných a neúplných rodinách*: bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013. 66. 6l. Vedoucí bakalářské práce Eva Reiterová.
- [3] JANČOVIČ, Adam. *Vnímání barev*: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, 2005. Vedoucí diplomové práce Jindřiška Svobodová.
- [4] JANDOURKOVÁ, Pavla. *Dětský výtvarný projev a jeho zvláštnosti*: bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Fakulta pedagogická, 2014. 78. 5l. Vedoucí bakalářské práce Martina Lietavcová.

- [5] JUŘIČKOVÁ, Simona. *Vztah mezi kresbou a temperamentem dítěte*: disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta pedagogická, 2011. 297 l., 54 l. Vedoucí diplomové práce Josef Konečný.
- [6] KOLKOVÁ, Michaela. *Vývoj dětské kresby na 1. Stupni základní školy*: diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta pedagogická, 2011. 92., 10l. Vedoucí diplomové práce Lucie Křeménková.
- [7] KOPECKÁ, Radka. *Vývoj dětské kresby a význam arteterapie*: bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta pedagogická, 2011. 49., 18l. Vedoucí bakalářské práce Irena Plevová.
- [8] KUŽELOVÁ, Zuzana. *Vývoj dětské kresby*: závěrečná práce. Brno: Masarykova univerzita, Katedra výtvarné výchovy, 2015. 40 l. Vedoucí závěrečné práce Hana Stehlíková – Babyrádová.
- [9] VARAĐOVÁ, Renáta. *Kresba jako nástroj dětské komunikace*: diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta filozofická, 2011. 114 l., 12 l. Vedoucí diplomové práce Lenka Šulová.
- [10] VOJTOVÁ, Andrea. *Využití kresby v diagnostickém procesu prostředí domácí přípravy*: bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, 2015. 74., 19l. Vedoucí bakalářské práce Jan Mareš.
- [11] KORTOVÁ, Gabriela. Praveké kresby v jeskyni. *OBDIV.cz LIFE STYLE*. [online]. 13. 4. 2014 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.obdiv.cz/praveke-kresby-v-jeskyni/>
- [12] VOŠÁHLÍK, Petr. Petr Vošáhlík. *Petr Vošáhlík*. [online]. [2016] [cit. 2016-06-28]. Dostupné z: <http://www.petrvosahlik.cz/techniky-malovani/>
- [13] VACULÍKOVÁ, Markéta. Kresba. *Vytvarka.cz Malujte jako mistr*. [online]. [2016] [cit. 2016-07-08]. Dostupné z: <http://www.vytvarka.cz/navody-a-postupy/kresba.htm>
- [14] Pojem kresba. *SCS.ABZ.CZ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV*. [online]. © 2005-2016 [cit. 2016-07-09]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kresba>
- [15] HANZLOVSKÝ, Michal. Psychologie barev. *CELOSTNÍ MEDICINA.CZ Informační server o zdraví z pohledu celostní, přírodní, alternativní medicíny*. [online]. 22. 12. 2008 [cit. 2016-07-15]. Dostupné z: www.celostnimedicina.cz/psychologie-barev.htm
- [16] KULAŠOVÁ, Martina. Vývoj dětského výtvarného projevu. *ŽIJEME MONTESSORI*. [online]. 4. 6. 2015 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.zijememontessori.cz/vyvoj-detskeho-vytvarneho-projevu/>

- [17] ŠAFRÁNKOVÁ, Karla. Emoční indikátory v kresbě lidské postavy u dětí. *OZ Artea*. [online]. 9. 12. 2010 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://arteterapia.webnode.sk/news/emocni-indikatory-v-kresbe-lidske-postavy-u-deti/>
- [18] Maminkám nablízku – Jak procvičovat paměť u dětí. *oblázek.cz*. [online]. 28. 11. 2010 [cit. 2016-07-30]. Dostupné z: <http://www.oblazek.cz/menu/clanky/jak-procvicovat-pamet-u-deti>
- [19] Test kresby stromu. *Grafologie a Psychologie*. [online]. [2008] [cit. 2016-07-30]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.com/2007/12/test-kresby-stromu.html>
- [20] KROPÁČKOVÁ, Jana. Připravujeme děti nejen na školu, ale hlavně pro život. *RAABE Společně pro kvalitní vzdělávání*. [online]. [2016] [cit. 2016-11-09]. Dostupné z: <http://pracovnisesity.raabe.cz/kdy-je-dite-zrale-a-kdy-je-pripravene-na-vstup-do-skoly>

Scany kreseb: zdroj vlastní

Seznam příloh

Příloha 1 - anamnestický dotazník pro rodiče

Příloha 2 - anamnestický dotazník pro učitele

Anamnestický dotazník pro rodiče

Vážení rodiče,

chtěla bych Vás požádat o vyplnění následujícího dotazníku. Dotazník bude sloužit výhradně ke zpracování mé diplomové práce na téma Vývoj dětské kresby a její možnosti v diagnostice. Vaše odpovědi budou zpracovávány anonymně, nebudou zneužity, ani poskytnuty dalším osobám.

U výběrových otázek prosím zakroužkujte zvolenou odpověď, u ostatních otázek dopište odpovědi.

Děkuji za Váš čas a spolupráci.

Zuzana Thonová.

- Chlapec x dívka
- Datum narození:
- Třída:

Matka

- Ročník narození:
- Zaměstnání:
- Vzdělání:

Otec

- Ročník narození:
- Zaměstnání:
- Vzdělání:

- Dítě v péči:
 - a) obou rodičů
 - b) matky
 - c) otce
 - d) jiné osoby (z jakého důvodu)
- Sourozenci:

- Pravák x levák

- Logopedie: ano x ne konkrétní obtíže:

- Úrazy, nemoci a operace dítěte:

- Zrakové vady:

- Sluchové vady:

- Jiné vady a poruchy:

- MŠ: ano x ne od..... do.....
- ZŠ: od.....

- Schopnost adaptace na cizí prostředí:
 - a) adaptuje se rychle a bez potíží
 - b) adaptace trvá delší dobu

c) adaptace činí velké potíže

- Kladné povahové vlastnosti dítěte:

- Negativní povahové vlastnosti dítěte:

- Anamnéza prenatální:
Průběh těhotenství:
Kolikáté těhotenství:
Postoj rodičů k těhotenství: chtěné x nechtěné

- Anamnéza natální:
Novorozenec: donošen x nedonošen
Porod: (který měsíc)
Přidušení dítěte při porodu:
Hmotnost a délka dítěte:

- Postnatální anamnéza:
Kojen po dobu (měsíců)
Novorozenecká žloutenka: ano – ne
Jiné komplikace:

Kojenec:

- a) klidný
- b) středně klidný
- c) špatně spal
- d) nadměrně živý
- e) jiné poznatky a informace

Seděl-a od.....

Chodil-a od.....

Řekl první slovo od.....

Denní pomočování do.....

Noční pomočování do.....

Anamnestický dotazník pro učitele:

Vážení pedagogové,

chtěla bych Vás požádat o vyplnění následujícího dotazníku. Dotazník bude sloužit výhradně ke zpracování mé diplomové práce na téma Vývoj dětské kresby a její možnosti v diagnostice. Vaše odpovědi budou zpracovávány anonymně, nebudou zneužity, ani poskytnuty dalším osobám.

U výběrových otázek prosím zakroužkujte zvolenou odpověď (u 13. a 16. otázky můžete označit více odpovědí), u ostatních otázek dopište odpovědi.

Děkuji za Váš čas a spolupráci.

Zuzana Thonová.

1.) Jak dlouho si žák zvykal na nové prostředí při vstupu do základní školy?

- a.) Adaptoval se rychle a bez potíží
- b.) Adaptace trvala delší dobu
- c.) Adaptace činila velké potíže (popište jaké)

2.) Je žák přátelský, komunikativní?

- a.) Ano-velice, je schopný se bavit s každým
- b.) Ano- většinou ve svém kolektivu přátel
- c.) Spíše ne- má jednu osobu, s kterou se baví
- d.) Ne- straní se kolektivu, je samotářský

3.) Jak se chová o přestávkách?

- a.) Nemám s ním žádné problémy
- b.) Občas ho musím napomenout
- c.) Napomínám ho velmi často
- d.) Jiné (napište)

4.) Jaký má prospěch?

- a.) Výborný
- b.) Velmi dobrý
- c.) Dobrý, průměrný
- d.) Dostatečný
- e.) Nedostatečný, propadá z některého/rých předmětů

5.) Má problémy s nějakým předmětem?

- a.) Ne
- b.) Ano (napište s jakým)

6.) Je potřeba mu věnovat individuální přístup?

- a.) Ano- věnuji se mu velmi často, každý den
- b.) Ano- věnuji se mu více než některým žákům
- c.) Občas potřebuje pomoc, většinou si ale poradí sám
- d.) Je velice šikovný, pomoc nepotřebuje

7.) Bývá žák připravený na vyučování?

- a.) Ano- má vždy splněné úkoly a nachystané pomůcky
- b.) Většinou- výjimečně se stane, že nemá úkoly hotové a zapomene potřebné pomůcky
- c.) Občas- stává se častěji, že nemá domácí úkoly a zapomene potřebné pomůcky
- d.) Velmi často si neplní úkoly a nenosí pomůcky
- e.) Nikdy nemá nic splněné a nachystané

8.) Dokáže se soustředit v hodině?

- a.) Ano- vždy
- b.) Většinou
- c.) Občas bývá nesoustředěný, nepozorný
- d.) Nedokáže udržet pozornost na delší dobu

9.) Jakou formu projevu žák preferuje?

- a.) Mluvenou
- b.) Psanou

10.) Věnuje se žák nějakým volnočasovým aktivitám?

- a.) Ano- napište
- b.) Ne
- c.) Nevím

11.) Je zvědavý, zajímá se o učivo?

- a.) Projevuje zvýšený zájem
- b.) Projevuje přiměřený zájem
- c.) Zajímá se jen o něco (napište)
- d.) Nezajímá se

12.) Jakou formu práce žák preferuje?

- a) Kolektivní
- b) Individuální
- c) Skupinovou
- d) Jinou (napište)

13.) Jakou pozici zaujímá mezi dětmi ve třídě?

- a.) Je velice populární
- b.) Celkem oblíbený
- c.) Zvládá řídit a vést kolektiv
- d.) Spíše nepopulární
- e.) Snadno ovlivnitelný
- f.) Třídní klaun
- g.) Stojí mimo kolektiv
- h.) Třídní oběť
- i.) Nápadně nepopulární (proč)

14.) Jednání k učiteli:

- a.) Chová se jako dospělý
- b.) Adekvátní
- c.) Přehnaně dětský
- d.) Nerespektující (v čem)
- e.) Jiný (napište)

15.) Jaký má vztah k zaměstnancům školy?

- a.) Velice dobrý- bezproblémový
- b.) Občas ho napomenu
- c.) Nerespektuje autority
- d.) Jiný (napište)

16.) Jak je na tom žák po pohybové stránce?

- a.) Nemotorný
- b.) Energický, neposedný
- c.) Zpomalený
- d.) Pohybové nadaný
- e.) Manuálně schopný
- f.) Velice hravý
- g.) Splašený, unáhlený
- h.) Přiměřeně rozvinutý
- i.) Hbitý při hře
- j.) Jiný (napište)

17.) Jakou slovní zásobou žák disponuje?

- a.) Žák používá velice rozvitou slovní zásobu a souvětí
- b.) Slovní zásoba je na dobré úrovni
- c.) Průměrná slovní zásoba
- d.) Chudší slovní zásoba
- e.) Velice špatná slovní zásoba

18.) Vyjadřovací schopnosti žáka.

- a.) Velmi dobré
- b.) Průměrné
- c.) Chudé
- d.) Nekomunikuje
- e.) Vada řeči (napište jakou)

19.) Spolupráce s rodiči.

- a.) Rodiče se zajímají o práci a výsledky dítěte a reagují na sdělení školy
- b.) Příliš se nezajímají, nepřipravují se s žákem na vyučování
- c.) Nespolupracují s učitelem, nezajímají se o žáka

20.) Napište kladné povahové vlastnosti dítěte:

21.) Napište negativní povahové vlastnosti dítěte:

